

From Volterra Series to Kunchenko Stochastic Polynomials: Half a Century of Non-Gaussian Estimation Methodology

On the 87th anniversary of the birth of the founder of the Cherkasy scientific school

S. V. Zabolotnii

Cherkasy State Business College

ORCID: 0000-0003-0242-2234

Abstract

This paper reconstructs the half-century evolution of the scientific school founded by Yuriy P. Kunchenko (1939–2006) as the development of a semiparametric methodology for non-Gaussian estimation. Its starting point is Kunchenko’s 1972/1973 candidate dissertation, where Volterra series were applied to estimating unknown parameters of random processes; the trajectory is followed through the work of his students and successors in 2006–2026. Kunchenko stochastic polynomials are presented not merely as a local research tradition, but as a coherent family of moment-cumulant procedures: the polynomial maximization method for parameter estimation, polynomial criteria for statistical hypothesis testing, and decomposition in the space with a generating element for recognition problems. The paper also accounts for the institutional structure of the school: a verified genealogy of 15 defended dissertations, international collaborations in Poland, Slovakia, and Germany, and the recent R package EstemPMM. A 2026 paper on Volterra-based processing of stochastic signals is used as a diagnostic case showing that Kunchenko’s original problem has reappeared in applied radio engineering at the level of problem structure: a nonlinear functional of a random process is used to construct an estimation or adaptation procedure. A formal bridge is built between finite Volterra models and generalized Kunchenko stochastic polynomials on vector arguments; at the same time, the MMSE/L2 criterion in the 2026 paper is separated from PMM, since the former is a covariance projection for kernel adaptation whereas the latter is a parameter-dependent moment-based procedure for estimating parameters of a process or distribution. Claims about PMM efficiency are stated conditionally: gains are expected for non-Gaussian classes where the required moments exist, the centered correlant matrix is nondegenerate, and the variance reduction coefficient is below one. The concluding research program turns the historical reconstruction into a set of testable statistical and signal-processing tasks.

Keywords: Kunchenko stochastic polynomials; polynomial maximization method; Volterra series; non-Gaussian random processes; moment-cumulant description; space with generating element; semiparametric methods; nonlinear signal processing; Cherkasy scientific school; adaptive parameter estimation; variance reduction coefficient; cumulant description perforation; second-order least squares (SLS).

1. Introduction: history as the trajectory of the method

May 26, 2026 marks the eighty-seventh anniversary of the birth of Yuriy Petrovych Kunchenko (1939, Rostov-on-Don — 2006, Cherkasy) — Ukrainian radio physicist and mathematician, Doctor of Physical and Mathematical Sciences, Honored Worker of Science and Technology of Ukraine, founder of the Cherkasy Scientific School of Nonlinear Statistical Analysis of Non-Gaussian Signals. His early work with the Volterra series is important not only as a historical fact. It already laid a way of thinking, which will later become recognizable for the whole school: the parameter of a random process should be estimated not only through linear statistics or a

completely given distribution function, but through polynomial functionals that are able to use information of moments of higher orders.

That is why this article should not be read as a biographical essay or as a local chronicle of the departmental tradition. Its subject is the path of the statistical method. From Ph.D. thesis 1972/1973 to monographs 1987–2006, from parameter estimation of random variables to statistical hypothesis testing and pattern recognition, from handwritten normal equations to the reproducible R package EstemPMM — the same idea unfolds before us: non-Gaussianity is not noise to be eliminated, but a source of additional statistical information.

This review article has three objectives. The first is to reconstruct the conceptual evolution of the school on the basis of verified bibliographic and institutional data. The second is to show that the three applied branches of the school — parameter estimation, hypothesis testing and pattern recognition — are derivatives of the same formal apparatus of stochastic polynomials. The third is to explain why the recent Volterra problem of stochastic signal processing, published in 2026, in fact takes us back to the original type of Kunchenko’s formulation and at the same time opens up a modern research agenda.

Structurally, the text moves in three layers. Chapters 2–4 reproduce the evolution from Volterra’s formulation to the mature apparatus of stochastic polynomials. Chapters 5–6 show the school as an institutional and research network. Chapters 7–10 translate history into methodology: they compare Kunchenko’s apparatus with related statistical traditions, analyze the case of 2026, and build a formal bridge between the Volterra model and the stochastic polynomial. Concluding chapters identify open issues and formulate next steps.

2. Point zero: Volterra’s series in the 1972/1973 dissertation.

Kunchenko’s PhD thesis has the following initial data: manuscript dated 1972, place of defense — Tomsk State University, volume — 164 pages, specialty — 04.01.03 “Radiophysics, including quantum radiophysics”. According to the memorial article of ChDTU, the defense took place in 1973 in the specialized council at Tomsk University [7]. This ambiguity of date — typical for Soviet dissertations of a discrepancy between the year of completion of the manuscript and the year of the procedural defense — has no conceptual consequence, and hereafter we will refer to the dissertation as the work of 1972/1973.

What constitutes the intellectual context of this work? The beginning of the 1970s in the Soviet radio physics school — the period of maturity of the theory of random processes, formulated in the monographs of Pugachev, Tikhonov, Sosulin. At the same time, the Western school (Wiener, Volterra, later Schetzen, Rugh) actively developed functional series as a tool for describing nonlinear systems with memory. The point of intersection of these two lines — namely, the use of Volterra’s series to solve statistical problems, not system-identification, but parametric-evaluation ones — constitutes the subject field of Kunchenko’s dissertation.

The problem of the dissertation is posed as follows. Let the random process $\xi(t)$ be observed, the statistical characteristics of which depend on the unknown parameter θ (or the vector of parameters $\vec{\theta}$). The Volterra series allows representing the functional from $\xi(t)$ in the form of a finite-dimensional nonlinear expansion of the products of the process values at different moments in time, with kernels $h_n(\tau_1, \dots, \tau_n)$ carrying information about the nonlinear structure of the dependence of the observed quantity on θ . The problem of estimating θ is, therefore, reduced to finding such kernels h_n that minimize the mean square error of approximation of the statistic calculated from the sample to its theoretical value as a function of the unknown parameter. Technically, this is a system of normal equations of the type $C_x \cdot h = r_{yx}$, where C_x is the process moment matrix and r_{yx} is the cross-correlation vector.

In this formulation, all four elements are already present that will become the conceptual

basis of the school in the following decades. First, **focusing on evaluation, not on system identification**: the Volterra kernel in Kunchenko does not describe a physical channel, but is a tool for obtaining parameter estimates. Secondly, **polynomial approximation structure**: the estimate is not based on a single linear statistic, but on the products of process values of different orders, which opens up the possibility of involving information of higher moments. Third, **the moment-based nature of the description**: kernel coefficients are expressed through the moments (cumulants) of the process, and not through its full distribution function. Fourth, **focusing on non-Gaussian processes**: for Gaussian processes, the higher cumulants are identical to zero, and the polynomial expansion loses its advantages over the linear one; all the effectiveness of the method is manifested precisely in the presence of non-Gaussian characteristics.

None of these four elements in 1972 had yet been formalized as a separate theory. Their synthesis into an independent apparatus — a matter of the next 15 years, culminating in a doctoral dissertation in 1988 and a monograph in 1987. But it is important to record: the conceptual germ of the entire future school is already present in the candidate’s dissertation. The stochastic polynomial as a mathematical object has not yet been named, the space with a generating element has not yet been introduced, the moment-cumulant description has not yet been systematized — however, the methodological setting is already set: **estimate the parameters of non-Gaussian random processes through nonlinear polynomial functionals from the moments of observed statistics, and not through linear statistics and a priori distribution function.**

It is this setup that has evolved in the following decades into a family of interconnected devices—and it is this that is repeatedly and independently reconstructed in 2026 by the authors of the article [6], which is discussed in § 8. Between these two points lies half a century of the school’s inner workings, which the following chapters successively unfold.

3. Transition 1973–1987: from Volterra kernels to nonlinear estimation of non-Gaussian signals

The fifteen years that separate the candidate’s thesis of 1972/1973 from the first monograph of 1987, “Nonlinear estimation of parameters of non-Gaussian radiophysical signals” (Kyiv: Vyscha shkola, 191 p.) [8], constitute the least visible, but conceptually central period of the school’s evolution. This period covers the completion of the Tomsk stage of Kunchenko’s biography (1962–1978, Department of Radiophysics of TSU and the Siberian Physical and Technical Institute) and his Kirovohrad stage (1979–1990, associate professor, later head of the Department of Higher Mathematics of the Kirovohrad Institute of Agricultural Engineering). The period ends with the defense of a doctoral dissertation in 1988 in the specialized council at Kharkiv State University in the same specialty “radiophysics, including quantum radiophysics” as the candidate’s [7].

The documentary trace of this period in publicly available sources is fragmentary. Open library catalogs give the exact name and code of the candidate (§ 2), and allow locating the 1987 monograph, but do not preserve a complete list of articles and reports between these two dates. This is not an exceptional situation — for the Soviet authors of the radiophysical profile of the 1970s–1980s, the main publication channel was through journals, as well as through classified in-house R&D reports and conference proceedings, digitized only selectively.

Conceptually, however, the direction of the movement can be clearly traced by comparing two reference points — the candidate’s dissertation of 1972/1973 and the 1987 monograph.

In the monograph of 1987, all the basic elements that will make up the mature apparatus of the school are already present. The concept of a stochastic polynomial as a random variable, which is a linear combination of functions (power, trigonometric, exponential) from an observed random variable, with a matrix of centered correlations and the volume of the body of the polynomial as key invariants [4]. The formulation of the parameter estimation problem through

the maximization of a stochastic polynomial, in which the estimates are located as the points of the global maximum of the mathematical expectation of the polynomial considered as a function of the unknown parameter. Proof of the asymptotic efficiency of such estimates with increasing degree of the polynomial. The transfer of this apparatus from estimation of parameters of random variables to a wider class of problems — estimation of parameters of signals on a non-Gaussian background.

The key conceptual shift from the 1972/1973 candidate to the 1987 monograph — **transition from the functional description “input-output” to the moment-cumulant description of the distribution**. In the original Volterra formulation, the h_n kernel described the physical signal transmission channel, even though the goal was parameter estimation rather than system identification. In the mature apparatus of 1987, the polynomial structure is transferred from the space of signals to the space of moments: the coefficients h_i cease to be functions of time delays τ_1, \dots, τ_n and become coefficients of the expansion by the moment or cumulant characteristics of a random variable. This shift frees the theory from being tied to the specific physics of the channel and makes it universal. The same apparatus now works for estimating the parameters of the sample, and for estimating the parameters of the process, and for constructing decisive rules for testing hypotheses — because all these problems are reduced to operations with moments.

The second conceptual shift of this period — **restriction of the class of studied distributions due to “closeness to Gaussian”**. In the monograph of 1987 and works of the following years, the idea of perforation of the cumulant description [4] is consistently developed: for many practically important problems, the cumulant coefficients above a certain order are so small that they can be neglected by zeroing them in the model. By combining different types of perforation, three classes of non-Gaussian random variables are distinguished — asymmetric, kurtosis, and asymmetric-kurtosis, which are called “close to Gaussian”. This classification will become the basis for the canonical English-language monograph of 2002 *Polynomial Parameter Estimates of Close to Gaussian Random Variables* (Aachen: Shaker Verlag, 396 p.) [9], the title of which directly reflects this theoretical course.

The third shift — **emergence of a moment criterion of the quality of the formation of decisive rules**. Already in the monograph of 1987 and in the articles of the late 1980s — early 1990s, the idea that the polynomial apparatus is applicable not only to estimation, but also to hypothesis testing is formulated: the decomposition of the logarithm of the likelihood ratio into a stochastic series with coefficients optimal according to moment criteria provides an alternative to the classical Neyman-Pearson criterion, without requiring knowledge of the full distribution function [4]. For the first time, this branch receives systematic design in the report of Yu.P. Kunchenko at the IEEE International Symposium on Information Theory in Ulm in 1997. [12a] — this fact should be emphasized separately: the apparatus of the school was present in international IEEE literature a quarter of a century before the current period of its continuation. This branch later crystallized in the works of Kunchenko with V.V. Palaginim and S.S. Martynenko 1998–2006 [12, 13] and will form the foundation of the signal-detector branch of the school (§ 6.2).

Thus, the period 1973–1987 is a period in which the idea, the germ of which is present in the candidate’s dissertation, is formalized into an independent apparatus. Kunchenko’s stochastic polynomial as a mathematical object, PMM as an evaluation method, moment-cumulant description as a form of information, perforation as a classification technique, random variables close to Gauss as the target class. All this — the result of a relatively quiet internal course of 15 years of work, documented only at two reference points, but conceptually continuous.

4. Maturity of the school 1991–2006: design of the apparatus of stochastic polynomials

The period between the monograph of 1987 and the death of Yuriy Petrovych on August 6, 2006 — these are seventeen years, during which the school from the thematic direction of one author turned into a full-fledged institutional formation with its own department (since 1990 — the department of radio engineering of the Cherkasy Institute of Engineering and Technology, now ChDTU), its own terminology, its own canonical corpus of monographs and its own first generations of students. This period opens with Kunchenko’s move from Kirovohrad to Cherkasy in early 1990 and closes with a posthumous monograph in 2006, which became the final synthesis of the theory.

4.1. Canonical corpus of monographs

The book canon of the school, created during this period, consists of six monographs that form an internally consistent sequence. The first — the already mentioned “Nonlinear estimation of parameters of non-Gaussian radiophysical signals” of 1987 [8] — serves as a bridge between the candidate period and the departmental work in Cherkasy. The second — “Estimation of the parameters of random variables by the polynomial maximization method” (Kyiv: Naukova dumka, 1991/1992; co-authored with Yu.G. Lega) [2] — becomes the first systematic presentation of PMM as a method. The third — “Polynomial estimates of parameters close to Gaussian random variables. Part 1” (Cherkasy, 2001) together with “Part 2”, written in co-authorship with S.V. Zabolotnii — fixes the Cherkasy stage and derives the classification of values close to Gaussian (asymmetric, excess, asymmetric-excess) in a form directly oriented to applied problems [10].

The fourth monograph — *Polynomial Parameter Estimates of Close to Gaussian Random Variables* (Aachen: Shaker Verlag, 2002, 396 p.) [9] — constitutes the main English-language canon of the school. Its appearance is connected with Kunchenko’s guest stay at the Institute of Communication Technology of the University of Hanover in 2001–2002, where he gave a course of lectures on the polynomial maximization method. This monograph remains to this day the only complete exposition of the PMM apparatus in English, and it is cited by all international publications of the school from 2010–2026 without exception as the main entry point.

The fifth and sixth monographs of 2003–2006 — “Polynomial approximations in space with a generating element” (K.: Naukova Dumka, 2003, 243 p.) [3a], its Ukrainian-language version “Polynomial approximations in space with a generating element” (K.: Naukova Dumka, 2005) [3] and the final “Stochastic polynomials” (K.: Naukova dumka, 2006, 275 p.) [11] — form the geometric interpretation of the apparatus. Here, a space with a generating element (Kunchenko space) is introduced as an abstract formal environment in which a stochastic polynomial exists as an object regardless of a specific class of basis functions. It is this geometrization that opens the third branch of the school—a layout in space with a generative element for pattern recognition, to which we will return in § 6.3.

4.2. The formal core of the apparatus

The mature form of the apparatus of stochastic polynomials, designed in the monographs of 2002–2006, in a compact presentation by the students of the [4] school looks like this. Let ξ — an observed random variable with an unknown parameter $\vec{\theta}$. We consider the set of functions $\{\varphi_i(\xi)\}_{i=1}^S$, which are linearly independent on the range of admissible values of the parameter. **Generalized stochastic polynomial** of degree S is defined as a random variable

$$\eta_S = h_0 + \sum_{i=1}^S h_i \varphi_i(\xi), \quad |h_i| < \infty,$$

where coefficients h_i — non-random constants. If $\varphi_i(\xi) = \xi^i$, the polynomial is called a power polynomial and is completely described in terms of initial moments $\alpha_i(\vec{\theta}) = E\{\xi^i\}$. If $\varphi_i(\xi) = \cos(ik\xi)$ or $\varphi_i(\xi) = \sin(ik\xi)$ — is trigonometric and described by the characteristic function.

The key characteristic of a polynomial is the **matrix of centered correlations**

$$F_{i,j}(\vec{\theta}) = \Psi_{i,j}(\vec{\theta}) - \Psi_i(\vec{\theta})\Psi_j(\vec{\theta}),$$

where $\Psi_{i,j}(\vec{\theta}) = E\{\varphi_i(\xi)\varphi_j(\xi)\}$, $\Psi_i(\vec{\theta}) = E\{\varphi_i(\xi)\}$. The variance of the polynomial is expressed through the matrix $F_S = \|F_{i,j}\|_{i,j=1}^S$ as a quadratic form

$$\sigma_\eta^2 = \sum_{i=1}^S \sum_{j=1}^S h_i h_j F_{i,j}(\vec{\theta}).$$

Kunchenko calls the matrix F_S **body of stochastic polynomial**, its determinant $\Delta_S(\vec{\theta}) = |F_S|$ — **body volume**. The non-degeneracy condition $\Delta_S(\vec{\theta}) > 0$, which follows from the properties of the Gram determinant under linear independence $\{\varphi_i\}$, ensures the existence and uniqueness of the solution to the parameter estimation problem. For a power-law polynomial, the correlations are expressed directly in terms of moments: $\Psi_{i,j} = \alpha_{i+j}$, $F_{i,j} = \alpha_{i+j} - \alpha_i\alpha_j$.

4.3. Polynomial maximization method

PMM is built on the property proved by Kunchenko: under certain conditions, the mathematical expectation of the stochastic polynomial as a function of the parameter θ on the coefficients h_i has a global maximum around the real value of this parameter. Formally, the estimate $\hat{\theta}_{\text{PMM}}$ is located as the maximum point of the function

$$L_S(\theta; x_1, \dots, x_N) = \sum_{i=1}^S h_i^*(\theta) \cdot \frac{1}{N} \sum_{n=1}^N \varphi_i(x_n),$$

where $h_i^*(\theta)$ — optimal coefficients that minimize the variance of the estimate for the given θ . The solution of the system of linear equations $F_S(\theta) \cdot \vec{h} = \vec{b}(\theta)$, where $\vec{b}(\theta)$ — a vector depending on the derivatives of Ψ_i by parameter, gives an explicit form of optimal coefficients.

The central result is the asymptotic behavior of the estimate variance. To estimate the mean $\theta = \mu$ of an asymmetric non-Gaussian distribution with c_2, c_3, c_4, \dots cumulants, the variance of the estimate obtained PMM of power $S = 2$ is expressed as

$$\sigma_{\mu, \text{PMM-2}}^2 = \frac{c_2}{N} \cdot g_2, \quad g_2(\vec{\theta}) = 1 - \frac{c_3^2}{c_2(2c_2 + c_4/c_2)}.$$

In the standard dimensionless form due to the coefficients of asymmetry $\gamma_3 = c_3/c_2^{3/2}$ and kurtosis $\gamma_4 = c_4/c_2^2$:

$$g_2 = 1 - \frac{\gamma_3^2}{2 + \gamma_4}.$$

This formula — **coefficient of variation reduction** PMM of the second degree — occupies one of the central places in the entire apparatus of the school. Its meaning is easy to interpret. For the Gaussian distribution, $\gamma_3 = 0$, $\gamma_4 = 0$, so $g_2 = 1$ — PMM coincides with the classical sample mean, there is no gain. For distributions that satisfy the required moment conditions and $g_2 < 1$, the estimate PMM-2 has a smaller asymptotic variance than the sample mean; the amount of reduction is determined by the characteristics of the distribution, not just the sample size N .

Generalizing to $S \geq 3$ in regular classes can reduce g_S , bringing the estimate closer to the Cramér–Rao efficiency limit. In the $S \rightarrow \infty$ limit, the PMM estimate is asymptotically equivalent to the maximum likelihood estimate, while **not requiring knowledge of the full distribution function**: knowledge of the moments up to the $2S$ th order is sufficient. It is this property that makes PMM a semiparametric method — a compromise between the parametric approach (which requires a priori full distribution) and the nonparametric (which ignores the information of higher moments) [4].

4.4. Perforation of the cumulant description and classification of close to Gaussian quantities

The practical application of formula (6) and its generalizations to $S \geq 3$ rests on a problem that Kunchenko formulates as the **problem of non-closure**: to evaluate the S -th coefficient, moments up to the $2S$ -th order are required, which generates an infinite chain of [4] moment equations. The standard technique of zeroing moments above a certain order (the so-called statistical linearization) often turns out to be incorrect and leads to significant errors.

The alternative proposed by Kunchenko — **perforation of the cumulative description**. The idea is that in many practically important problems, the cumulant coefficients above a certain order are so small that they can be set to zero, while certain cumulants of higher orders remain informative and are taken into account during the synthesis of the algorithm, and the rest take arbitrary values. By combining different types of perforation, three classes of close to Gaussian random variables are distinguished:

- **asymmetric** (informative γ_3 , zeroed $\gamma_4 = \gamma_5 = \dots = 0$);
- **excessive** (informative γ_4 , zeroed $\gamma_3 = \gamma_5 = \dots = 0$);
- **asymmetric-excessive** (both informative, γ_3 and γ_4).

This classification is not only a mathematical convenience, but a specific tool for modeling radio engineering signals and interference, for which it is empirically known that deviations from the Gaussian distribution are concentrated mainly in the third and fourth moments. For each of the three classes, the school’s mature apparatus gives closed formulas for grades, variances, and conditions of applicability.

4.5. The end of the Cherkasy period

The last years of Yuriy Petrovich’s life (2003–2006) are spent at a busy pace: international business trips, writing monographs, a number of joint articles with students on moment quality criteria of the Neyman-Pearson type for testing statistical hypotheses [12, 13] (continuing the line started in IEEE ISIT 1997 [12a]), working in a position vice-rector for scientific research and international relations of ChSTU. In 2006, just before his death, Kunchenko defended two theses: A.V. Goncharova — “Estimation of the constant signal parameter in the case of close to Gaussian additive disturbances” (spec. 05.01.02) and T.V. Vorobakolo — “Methods and

algorithms for estimating the angle of arrival of a harmonic signal on an antenna array in case of non-Gaussian interference” (spec. 01.05.02) [7]. On January 20, 2006, Yuriy Petrovych was awarded the honorary title “Honored Worker of Science and Technology of Ukraine” by the decree of the President of Ukraine.

Until the moment of death, the school exists as a mature structure with its own institutional basis. Sixteen years of work in Cherkasy. Six candidate theses were defended under Kunchenko’s supervision: V.V. Palagin 1999, S.V. Zabolotnii 2000, O.S. Havrysh 2001, S.S. Martynenko 2003, A.V. Goncharov and T.V. Vorobakolo 2006 [7]. Six monographs and more than 150 scientific works. Separate theoretical apparatus, terminology, classification of problems. The first composition of the radio engineering department of ChSTU, which will become the institutional basis of the school for the next two decades. The further fate of the school — how it survived the loss of its founder, how it developed into three modern branches, how it reached the international level — is considered in the next section.

5. School as an institutional phenomenon: genealogy and geography

Looking at the history of Kunchenko’s school from the point of view of 2026, we see a structure that goes beyond the usual “teacher — students”. This is a multigenerational network built on three levels: Kunchenko’s direct students who defended themselves under his leadership in 1999–2006; the second generation, headed by V.V. Palagin and S.V. Zabolotnii with the defense of doctoral theses in 2013 and 2015; and independent applications of the apparatus, unfolding outside the direct genealogical line, but supported by the canonical monographs of the school. The official register of protected dissertations is maintained on the department’s website and, as of 2026, includes fifteen dissertations on the subject of the scientific school of Professor Yu.P. Kunchenko [39].

A separate note. During Kunchenko’s Cherkasy period, other dissertations were also defended at the Department of Radio Engineering of ChSTU, in which Yuriy Petrovych was not the supervisor: two doctoral theses (V.M. Sharapov, 1998; Yu.G. Lega, 2001) and one candidate’s (O.O. Sytnyk, 1997) [7]. In the list of students of the school in the following subsections, these three dissertations are not given, since their authors were not students of Kunchenko in the formal sense, although they belong to the common institutional context of the department.

5.1. The first generation: direct students of Kunchenko

Volodymyr Vasyliovych Palagin. Candidate’s degree, 1999. “Algorithms for detection of signals against the background of non-Gaussian interference according to the criterion of asymptotic normality” (special. 05.12.01 “Theoretical radio engineering”; scientific supervisor — Yu.P. Kunchenko) [14, 39]. Palagin worked at the radio engineering department of the ChDTU since 1992 (that is, he was with Kunchenko practically from the moment the department was created). In 2013, he defended his doctoral thesis “Mathematical models, methods and means of detecting and distinguishing signals against the background of non-Gaussian interference” with the specialty 01.05.02 “Mathematical modeling and computational methods”; Doctor of Technical Sciences, Professor A.F. Verlan acted as a scientific consultant [5, 39]. Since 2014 — head of the department of robotics and telecommunication systems and cyber security of ChSTU. Palagin is the institutional successor of the scientific school at ChDTU.

Serhiy Vasyliovych Zabolotnii came to Kunchenko’s school as a 3rd-year student. The thesis of 1995 was devoted to the distribution of random variables and processes in space with a generating element — a problem that later became the first statement of his candidate’s thesis. The topic was later reformulated by Kunchenko to be related to the polynomial maximization method, which reflected one of the typical moments of the school’s work: the internal mobility of students between the conceptual branches of the apparatus. Candidate’s degree in 2000

“Nonlinear algorithms for determining the parameters of non-Gaussian random sequences in the channels of information and measurement systems” was defended on November 5, 2016 with the specialty “Information and measurement systems” under the scientific supervision of Yu.P. Kunchenko [15, 39]. Doctoral 2015 “Information technology of probabilistic diagnosis of disorder parameters of non-Gaussian sequences” defended at the Ukrainian Academy of Typography on 05.13.06 “Information technologies”; the scientific consultant was L.S. Sikora [4, 39]. Although the formal specialty of the doctorate went beyond the school’s radio engineering profile, it retained the central role of the apparatus of stochastic polynomials and moment-cumulant description, transferring it to the field of diagnostic information technologies.

Yuriy Hryhorovych Lega does not formally belong to Kunchenko’s students in the genealogical sense. He was a member of the first team of the department founded by Kunchenko in 1990, and co-authored the book “Estimation of parameters of random variables by the polynomial maximization method” in 1991/1992. [2]. In 2001, he defended his doctoral dissertation on a topic similar to the Kunchenko school; in 2006–2014 — rector of ChDTU. Lega — an institutional ally and co-creator of the Cherkasy stage of the school, who after Kunchenko’s death partially transferred the administrative weight and in 2013 acted as supervisor of the candidate’s thesis of one of the representatives of the second generation of the school — V.V. Koval (Ph.D. 2013, spec. 01.05.02, topic “Models and methods of polynomial estimation of signal parameters against the background of multiplicative and additive-multiplicative disturbances”).

The rest of Kunchenko’s direct students from the canonical list [39]:

- **O.S. Havrysh** — Ph.D. 2001, special “Radio physics”, the topic “Algorithms for measuring the parameters of harmonic and polyharmonic signals with non-Gaussian interference”;
- **S.S. Martynenko** — Ph.D. 2003, special “Radio physics”, topic “Signal detection against the background of non-Gaussian interference by polynomial algorithms”;
- **A.V. Goncharov** — Ph.D. 2006, special 01.05.02, topic “Estimation of the parameter of a constant signal with close to Gaussian additive disturbances”;
- **T.V. Vorobakolo** — Ph.D. 2006, special 01.05.02, topic “Methods and algorithms for estimating the angle of incidence of a harmonic signal on an antenna array in case of non-Gaussian interference”.

In the modern structure of the school A.V. Goncharov rather played the role of a successor to Kunchenko’s unfinished supervision: he in effect brought in V.V. Filipov, who had started as Kunchenko’s graduate student. In addition, Goncharov was the formal manager of O.M. Tkachenko, while the conceptual leadership of this work belongs to S.V. Zabolotnii.

5.2. Second generation: two main lines

Two decades after Kunchenko’s death, the school has at least eight second-generation defended dissertations. Its main genealogical structure unfolds along two vertical lines — Palagin and Zabolotnii; next to them, there are separate related protections associated with other representatives of the first generation and the institutional environment of the department. This structure is reflected in the official register of ChDTU [39].

Palagin’s line — the most fully presented signal-detector branch:

- **O.V. Ivchenko** — Ph.D. 2015, special 01.05.02, topic “Mathematical models, methods and means of estimating parameters of non-Gaussian correlated random processes”; scientific supervisor — V.V. Palagin;
- **S.A. Leleko** — Ph.D. 2018, special 01.05.02, topic “Mathematical models and methods of detecting signals against the background of non-Gaussian disturbances according to the

moment quality criterion”; scientific supervisor — V.V. Palagin;

- **D.A. Vedernikov** — PhD 2021, special. 122 “Computer Sciences”, the topic “Mathematical models, methods and means of estimating the constant signal parameter against the background of non-Gaussian correlated disturbances”; scientific supervisor — V.V. Palagin [16];
- **D.O. Smirnov** — PhD 2025, special. 122 “Computer Sciences”, the topic “Mathematical models, methods and means of detecting a constant signal against the background of non-Gaussian correlated disturbances”; scientific supervisor — V.V. Palagin [17];
- **O.S. Zorin** — PhD defense planned for 2026, spec. 152 “Metrology and information-measuring technology”, topic “Models and methods of evaluation and detection of signals against the background of non-Gaussian disturbances in information-measuring systems”; scientific supervisor — V.V. Palagin [39].

Zabolotnii Line — regression-evaluation branch:

- **V.O. Selin** — Ph.D. 2013, special 01.05.02, topic “Models and methods of nonlinear estimation of parameters of polynomial trends with a non-Gaussian stochastic component”; scientific supervisor — S.V. Zabolotnii;
- **A.V. Chepynoga** — Ph.D. 2016, special 01.05.02, topic “Methods of polynomial estimation of parameters of polygaussian models with moment-cumulant description”; scientific supervisor — S.V. Zabolotnii;
- **O.M. Tkachenko** — PhD 2021, special. 122 “Computer science”, topic “Polynomial methods and means of estimating regression parameters using non-Gaussian error models” [18]. The conceptual leadership belongs to S.V. Zabolotnii, with whom O.M. Tkachenko jointly published all the key works of his dissertation 2017–2021 [40, 41].

Separately within the second generation is the dissertation **V.V. Filipova** — Ph.D. 2016, special 01.05.02, topic “Methods of joint estimation of constant signal parameters and non-Gaussian disturbances using truncated stochastic polynomials”. The formal scientific supervisor was **A.V. Goncharov**, but genealogically this defense should be read as bringing to completion the work of graduate student Kunchenko after the death of the founder of the school. Therefore, it is important not as a separate vertical line, but as an example of the successive completion of the topic, which was started even in the Kunchenkov scientific context.

5.3. Geography of international collaborations

The international footprint of the school is real, but not massive. It is a network of targeted bilateral collaborations rather than a broad Western takeover of the apparatus. Reference points on the map:

Poland — the most productive direction. Tandem S.V. Zabolotnii (Cherkasy) + Z.L. Warsza (Industrial Institute of Automation and Measurements, Warsaw) has given about fifteen joint publications since 2015, in particular, in the annual series Springer AISC/LNNS *Automation* (Warsaw) [21–25]. Topics — polynomial estimation of measurement parameters with asymmetric distributions, regression, ARIMA models.

Slovakia — Kosice Technical University. The collaboration of V.V. Palagin (ChDTU) + J. Yugar, L. Vokorokos, S. Marchevskiy (TU Košice). Key publications — article in *Journal of Electrical Engineering* (Bratislava, 2016) [26] and in *IET Signal Processing* (2017) [27].

Germany — Hannover University, Institute of Communication Technology, where Kunchenko was a guest in 2001–2002. Direct result of the visit — publication of canonical monograph in

English in 2002 in Shaker Verlag (Aachen) [9].

5.4. Institutional artifacts and memorial infrastructure

After the death of Kunchenko in 2006, a memorial infrastructure of the school was created in Cherkasy: the Museum of the History of Radio Technology named after Yu.P. Kunchenko (since 2013 at the Department of Radio Engineering of ChDTU); Charitable Foundation “Science School named after Yuriy Petrovych Kunchenko”, whose president was his wife V.I. Kunchenko-Kharchenko; a memorial plaque on the house where he lived; exposition fund in the Cherkasy Regional Museum of Local History (opened on May 20, 2008) [7]. In the 2010s, the International Scientific and Practical Conference “Signal Processing and Non-Gaussian Processes” (OSNP), dedicated to the memory of Professor Yu.P. Kunchenko, was regularly held at the department. Its seventh meeting was held in 2019 [29] and its eighth on May 25–26, 2021 [42]. After 2021, the conference was not held, which is due to the well-known circumstances of the war, which from 2022 will significantly limit academic life in Ukraine.

6. Three branches of the modern school 2006–2026

The school’s internal taxonomy, recorded by students [4], distinguishes two conceptual branches of the apparatus of stochastic polynomials — statistical estimation of parameters through PMM and statistical hypothesis testing, and the latter has two sub-branches: decomposition of the logarithm of the likelihood ratio in a stochastic series with coefficients optimal by moment criteria, and decomposition in space with related element for pattern recognition. In terms of active research groups 2006–2026, this gives three branches of the school with different centers of gravity.

6.1. Regression-evaluation branch

The most active in 2018–2026 in terms of the volume of publications — group S.V. Zabolotnii with the Polish partner Z.L. Warsza. The group in Cherkasy also includes direct graduate students of Zabolotnii, whose dissertations directly developed the regression-evaluation line: **V.O. Selin** (2013, polynomial trends with non-Gaussian stochastic components), **A.V. Chepynoga** (2016, polynomial estimation of parameters of polygaussian models with moment-cumulant description) and **O.M. Tkachenko** (PhD 2021, polynomial methods for estimating regression parameters with non-Gaussian errors). It was the works of Tkachenko, together with Zabolotnii and Warsza, that brought this branch into the modern regression setting — from estimation of distribution parameters to linear, non-linear and time-series regression. Topic Core: Polynomial parameter estimates under asymmetric and platykurtic error distributions, with a focus on modern regression models and time series.

Key publications: *Polynomial parameter estimation of exponential power distribution data* (2018) [30], *Polynomial estimation of linear regression parameters for asymmetric PDF* (Springer Automation 2018) [22], *Estimation of linear regression parameters for symmetric non-Gaussian errors* (Springer Automation 2019) [23], *Estimating parameters of linear regression with an exponential power distribution of errors by using a polynomial maximization method* (2021) [31], *Polynomial maximization method for estimation of asymmetric non-Gaussian MA models* (Springer Automation 2023) [24], *Application of PMM for estimating nonlinear regression parameters* (Springer Automation 2024) [25]. A separate line consists of works on the verification of statistical hypotheses about the average in space with a generating element — in particular, the article by Zabolotnii–Martynenko–Salypa in *Radioelectronics and Communications Systems* (2018) [10a].

The most recent point of this branch — 2025 preprint on arXiv: *Applying PMM to estimate ARIMA models with asymmetric non-Gaussian innovations* [32]. This is the first appearance

of PMM/PMM on arXiv as a full-length research article, symbolically opening the school to the global statistical community. The preprint runs 128,000 Monte Carlo simulations for ARIMA(p,d,q) with gamma, lognormal, and chi-square innovations, showing PMM2 gains 30–50% over classical estimators under moderate skewness.

The software infrastructure for this branch is the R package **EstemPMM**, released to CRAN in November 2025. [33]. The package implements PMM2 (for asymmetric distributions) and PMM3 (for symmetric platykurtic distributions), with the automatic selection function `pmm_dispatch` that evaluates γ_3, γ_4 by sampling and chooses between OLS, PMM2, and PMM3 by the g_S criterion. This makes PMM reproducible for the wider scientific community without requiring the user to manually implement the normal equations. The engineering infrastructure of the school also includes the declarative patent of Ukraine for the utility model “Method of generating random variables” (Zabolotnii, Chepinoga, Salipa, 2010/2011) [33a].

6.2. Signal detector branch

Center — V.V. Palagin, Cherkasy, with an international coalition (TU Košice — Y. Yugar, L. Vokorokos, S. Marchevskiy; ChDTU — O.V. Ivchenko, D.A. Vedernikov, D.O. Smirnov, O. Palagina, A. Goncharov, V. Umanets). To Palagin’s Cherkasy group, in addition to O.V. Ivchenko, belong to: **S.A. Leleko** (Ph.D. 2018, moment quality criterion of signal detection), **D.A. Vedernikov** (PhD 2021, constant signal parameter estimation), **D.O. Smirnov** (PhD 2025, continuous signal detection) and **O.S. Zorin** (PhD defense 2026, metrological application). All these dissertations consistently deploy the apparatus of stochastic polynomials to a wider class of signal processing problems on a correlated non-Gaussian background — from passive detection to joint estimation of signal and interference parameters.

Key publications: 2014–2017 joint works with cumulant detectors on correlated non-Gaussian data [34]; an article in the *Journal of Electrical Engineering* (2016) on joint estimation of signal parameters in non-Gaussian noise [26]; paper in *IET Signal Processing* (2017) on estimation of correlated non-Gaussian processes — the school’s first appearance in a Q1 level journal [27]; work in *Circuits, Systems, and Signal Processing* (2017) on signal detection in correlated non-Gaussian noise via higher-order statistics [35]; *Mathematical modeling of signal detection in non-Gaussian correlated noise* (Springer LNNS 2023) [36]; *Cumulant Detector of Non-Gaussian Signals against Background of Non-Gaussian Interferences* (Radioelectronics and Communications Systems, 2024) [37].

6.3. Pattern recognition and template matching branch

The smallest branch in terms of volume, but the most original in terms of conceptual progress. The central idea is the use of a distribution in a generating element space to construct features that minimize the reconstruction error for a particular class of signals and maximize it for other classes. If, according to the class of features, the reconstruction of a given object turns out to be more accurate than according to others, the object is classified as belonging to this class.

An independent group led by O. Chertov at NTU “KPI” developed this branch in two parallel lines. **The Chertov–Tavrov line** (statistical data analysis, group anonymity, microdata): the pioneering article *Use Kunchenko Polynomials for the Analysis of the Statistical Data in Eastern-European Journal of Enterprise Technologies* (2010) [38]. **The Chertov–Slipets line** (template matching, biomedical signals): preprint *Kunchenko’s Polynomials for Template Matching* (arXiv 2011, the first appearance of the name Kunchenko on arXiv in general) [19]; article *Epileptic seizures diagnose using Kunchenko polynomials template matching* in Springer ECMI 2012 [20]. Application — diagnosis of epileptic attacks on EEG, analysis of statistical data, in the future — biomedical signals in general.

Internally at the school, this branch is closely related to the doctoral work of S.V. Zabolotnii 2015 [4] on probabilistic diagnosis of perturbation of parameters of non-Gaussian sequences: distribution in space with a generating element is used as pre-filtering to reduce process variance before applying non-parametric tests of distribution change. This is a well-designed combination of the decomposition apparatus in space with a generating element and the classical theory of change-point detection (CUSUM, GRSh, Kolmogorov-Smirnova), which opens up the possibility of hybrid detectors — parametric within the class of normal operation, non-parametric for changes outside the class.

7. Kunchenko’s school among related theories

Kunchenko’s apparatus of stochastic polynomials did not arise in a vacuum. The beginning of the 1970s, when Yurii Petrovych defended his PhD thesis, was a period of simultaneous development of several independent, but conceptually close directions in the processing of non-Gaussian random processes. Bringing these directions into a single map allows us to see more clearly the unique position of the Kunchenko school and answer the question: why, with a 50-year-old apparatus, the school still remains inconspicuous in the global statistical literature?

7.1. The classical Volterra–Wiener theory: a precursor, not an alternative

The most obvious predecessor of the school is the classical theory of functional series of Volterra–Wiener, formulated in the monographs of W.J. Rugh *Nonlinear System Theory: The Volterra/Wiener Approach* (1981) [43], M. Schetzen *The Volterra and Wiener Theories of Nonlinear Systems* (1980) [44], V.J. Mathews and G.L. Sicuranza *Polynomial Signal Processing* (2000) [45]. This is the dominant Western canon of non-linear signal processing, in which Volterra series are used primarily to **identify non-linear systems with memory** — transmission channels, power amplifiers, acoustic paths.

Candidate Kunchenko of 1972/1973 proceeded from this theoretical base, but made a conceptual turn: Volterra’s series was not used for system identification, but for **finding estimates of unknown parameters of random processes**. This is a fundamental change in the subject area — from a system to a statistical problem. As shown in § 3, this turn opened the way to a further generalization to a stochastic polynomial from the moment characteristics, which freed the apparatus from being bound to the physics of the channel.

The Western school did not make this turn. Volterra kernels in the works of Schetzen, Mathews, Sicuranza remained functions of time delays $h_n(\tau_1, \dots, \tau_n)$, and statistical problems (parameter estimation, hypothesis testing) were solved by separate devices — the method of least squares, the method of maximum likelihood, M-estimation. As a result, Kunchenko’s school and the Western Volterraan tradition developed in parallel, without formal bridges. Until 2026 — the year of the appearance of the article by Gariachyo/Shcherbinin [6], which we consider in § 8, — there is not a single publication in the global literature where Volterra’s series and Kunchenko’s stochastic polynomials would be considered as two poles of the same conceptual space.

7.2. Higher orders of statistics: a parallel path

The closest Western parallel to Kunchenko’s school is the tradition of **higher-order statistics** (HOS, statistics of higher orders), designed in the works of J.M. Mendel, C.L. Nikias, A.N. Petropoulou, G.B. Giannakis, A.K. Swami in the 1980s-1990s [46–48]. This school makes extensive use of cumulants and third- and higher-order moments for non-Gaussian signal analysis, with applications to blind deconvolution, system identification, signal detection in non-Gaussian noise.

The conceptual overlap with Kunchenko’s school is deep. Both directions are based on the same

observation: for non-Gaussian processes, the limitation with a linear description and second moments loses a fundamental part of information; higher moments and cumulants carry statistical information that cannot be replaced by other means. Both directions use these points to build more efficient estimators and detectors.

The difference is based on the method of utilization of moment information. The HOS school operates mainly in the **spectral domain** — bispectra, trispectra, polyspectra as direct generalizations of the energy spectrum to higher orders. The Kunchenko school operates in the **space of polynomial functions from moments**, with the selection of a basis (ξ^i , $\cos(ik\xi)$, etc.), optimization of coefficients according to moment criteria and explicit work with the body of a stochastic polynomial as a quadratic form. This makes the Kunchenko apparatus closer to the classical method of moments, but with a significant nonlinear expansion due to the polynomial structure.

There are few direct formal bridges between these two schools in the literature. Separate appearances of the Kunchenko school in journals of the traditional HOS-profile (*Circuits, Systems, and Signal Processing* 2017 [35], *IET Signal Processing* 2017 [27]) are sporadic rather than a systematic integration. This remains an open gap: a systematic comparison of stochastic Kunchenko polynomial with spectral HOS estimators in modern signal processing — a potential topic of a separate study.

7.3. Robust statistics and Huber’s M-estimators

Another parallel is the tradition of robust estimation started by P.J. Huber in the work *Robust Estimation of a Location Parameter* (1964) and developed in the monograph *Robust Statistics* (1981) [49]. Robust methods are based on the criterion of minimizing the sum of the ψ -functions from the residuals, with the selection of the ψ -function so as to limit the impact of outliers and deviations from normality.

Affinity with the Kunchenko school — at the level of methodological approach: both approaches are resistant to deviations from Gaussian idealization. The difference is in the form of parameterization of this stability. Huber’s M-estimators use ψ -functions that are specified a priori and do not depend on the specific form of the non-Gaussian data distribution. PMM Kunchenko, on the other hand, uses **distribution information**, but in a limited form — through moments and cumulants of a certain order. This makes PMM potentially more efficient (provided the moments are estimated accurately) and the robust methods — potentially more robust (provided the moment structure can be distorted by coarse outliers).

There are few systematic comparisons of the effectiveness of these two approaches on the same data in the literature. In modern works of the [31, 32] school, it is stated that PMM-2 does not lose to OLS with Gaussian innovations and gives a win with asymmetric distributions, which puts it in the same weight category as robust estimators. However, there are no direct benchmarks of PMM vs Huber M-estimator vs Hosking’s L-moments on modern realistic datasets yet. This is another blank spot of the school (§ 11).

7.4. Method of generalized moments (GMM Hansen) and L-moments

L. Hansen in the classic work of 1982 *Large Sample Properties of Generalized Method of Moments Estimators* [50] formulated the method of generalized moments (Generalized Method of Moments, GMM) — an apparatus that has become a standard of modern econometrics. In GMM, the estimate is found as a solution of a system of moment conditions with a weight matrix optimized to minimize the asymptotic variance. This is actually a generalization of the classical method of moments for the case when the number of moment conditions exceeds the number of evaluated parameters.

The ideological affinity of GMM and PMM is obvious: both exploit higher moments, both give estimators that asymptotically tend to the efficiency limit, both do not require full knowledge of the distribution function. Difference in technique: GMM uses linear (or quasi-linear) functionals from moment terms, while PMM constructs **polynomial functions from moments** with dispersion-optimized coefficients. In a sense, PMM can be interpreted as a specific form of GMM in which the Hansen weight matrix is replaced by a matrix $F_S(\vec{\theta})$ of centered stochastic polynomial correlations. However, this is an interpretive move that has not yet been formally bridged in the literature.

Close to this apparatus is the **L-moments of J. Hosking** (1990) [51] — linear combinations of order statistics that give an alternative parameterization of non-Gaussian distributions. L-moments are more robust to outliers than classical moments and are mainly used in hydrology, meteorology, and actuarial statistics. Kunchenko’s school of L-moments has no formal bridges; the possibility of systematic integration of these devices is an open prospect.

Close to GMM, but conceptually even closer to the Kunchenko apparatus, is the Western tradition **SLS (Second-order Least Squares)**, started by L. Wang in 2003 and systematized in the next two decades as a standard for nonlinear regression problems with non-Gaussian errors. The relationship PMM2 \leftrightarrow SLS is not only conceptual, but also quantitative in nature — both methods give practically identical MSEs on the joint problems [25]. This makes SLS the most direct point of the formal bridge between the Western statistical literature and the apparatus of the Kunchenko school, therefore, we move the consideration of this parallel to a separate subsection § 7.5.

7.5. Second-order Least Squares (SLS): parallel trajectory of the West

The most conceptually close Western analogue of the Kunchenko apparatus, which is not included in the four previous subsections of this paragraph, is the method of **Second-order Least Squares** (SLS), initiated by L. Wang in 2003 on the material of nonlinear regression models with measurement errors of the Berksonian type [52] and systematized by Wang and Leblanc in 2008 p. as a universal procedure for nonlinear estimation under asymmetric errors [53]. In the next decade, the method received theoretical development — analysis of asymptotic efficiency [54], new optimization criteria [55], extension to the ARCH model and time series [56], adaptation to models with multiple curves [57]. Today, SLS is a standard tool of modern econometrics and biostatistics for nonlinear problems with non-Gaussian errors.

The conceptual idea of SLS is put into one sentence: to the optimization criterion of the standard OLS, which relies only on the first conditional moment $E[y|x] = R(\theta, x)$, the second one — $E[y^2|x] = R^2(\theta, x) + \sigma^2$ — is added, and the parameters of θ are evaluated by minimizing the combined functional from the deviations of both moments. In formal form:

$$\hat{\theta}_{SLS} = \arg \min_{\theta} \sum_{v=1}^N \left[(y_v - R(\theta, x_v))^2 + \omega \cdot (y_v^2 - R^2(\theta, x_v) - \sigma^2)^2 \right],$$

with weighting factor ω optimizing for asymptotic efficiency.

Conceptual affinity with PMM degree $S = 2$ (PMM2) of the Kunchenko school is deep and structurally symmetrical. Both methods proceed from the same observation: for non-Gaussian asymmetric errors, the classical OLS loses a fundamental part of information because it ignores the second and third moments of deviations. Both methods compensate for this by adding moment information — SLS through an additional quadratic term in the loss functional, PMM2 through the construction of a stochastic polynomial of the 2nd degree with coefficients optimized

according to the moment-cumulant description. Both reduce to OLS in the Gaussian case (where $\gamma_3 = 0$) and give a significant gain in the variance of estimates for nonzero asymmetry.

A specific comparison of the performance of SLS and PMM2 on joint tasks was performed in a recent joint work of Zabolotnii's group with Polish colleagues [25] on two nonlinear regression models with χ^2 -distributed errors: the exponential $y = \theta_1 \exp(\theta_2 x) + \xi$ and the growth model $y = \theta_1 / [1 + \exp(\theta_2 + \theta_3 x)] + \xi$. Monte Carlo simulations with sample sizes $N = 30, 50, 100, 200$ and replicates $m = 1000$ gave a result that can be summarized in one sentence: **PMM2 and SLS give almost identical MSE metrics** (difference within 1–3% depending on parameter and sample size), and both significantly outperform OLS — by 30% gain with $N = 30$ to 50% of the gain with $N = 200$, which coincides with the theoretical prediction of the coefficient of variation reduction $g_2 \approx 0.56$ for $\chi^2(3)$ -errors.

The authors of [25] themselves interpret this coincidence as **a consequence of using the same information**: “both estimators use the same additional information about the probabilistic nature of the random component of the regression model in the form of the moments of the regression residuals up to the 4th order.” This is a correct technical explanation, but it also captures a **deeper fact**: SLS and PMM2 are **two different mathematical paths to the same practical result** that have been developed in parallel and independently for twenty years. SLS — in the Western econometric tradition, since 2003; PMM2 — at the Cherkasy school of Kunchenko, with the canonical monograph of 2002 and preliminary results from the 1990s. Both traditions solve the same problem and get the same result without knowing about each other.

This makes the pair PMM2 \leftrightarrow SLS an exceptionally attractive point for building a **formal bridge** between Kunchenko's school and modern world statistics. There is a conceptual parallel; an empirical comparison in [25] has already been made; systematic theoretical summary — the next natural step (see § 11.2). A potentially formally provable advantage of PMM over SLS is **scalability**: while SLS is standardly restricted to second order (possible third-order generalizations exist in the literature but have not been systematically developed), PMM naturally extends to $S = 3, 4, \dots$ through the perforation of the cumulant description and the selection basic functions. This gives Kunchenko's school a theoretical reserve of effectiveness that SLS does not possess.

7.6. Semiparametric position of the school

Summarizing all the listed areas into a single map reveals the unique position of the Kunchenko school among methods of statistical processing [4, Fig. 1.4]. The classic scheme divides these methods into three categories:

- **Parametric methods** (likelihood methods, Bayesian procedures) — require full a priori information about the distribution law; provide optimal estimates subject to the assumptions being fulfilled; are critically sensitive to model misspecification.
- **Non-parametric methods** (Kolmogorov-Smirnov, Mann-Whitney tests; rank methods; CUSUM, GRSh in the non-parametric version) — do not require a priori information about the distribution; resistant to deviations from the model; efficiency is often far from optimal values.
- **Semiparametric methods** (Kunchenko stochastic polynomials + moment-cumulant description) — use a **limited** amount of a priori information in the form of a sequence of moments or cumulants; provide a compromise between the amount of necessary information, computational complexity and accuracy; support self-learning and adaptability.

It is the semiparametric position that makes Kunchenko's apparatus conceptually valuable for modern problems where complete a priori information is not available, but it would also

be wasteful to completely ignore information about higher moments. This positioning of the school, clearly recorded in [4], is fully consistent with the trajectory of the robust-semiparametric revolution in modern statistics (quasi-likelihood, GMM, M-estimators, SLS) — however, the school itself does not yet systematically use this connection for its international positioning.

8. Case 2026: reopening the original problem

In 2026, the Ukrainian scientific and technical journal “Measuring and Computing Techniques in Technological Processes” (VOTTP, No. 1, pp. 47–60) published an article by M. Garyachy and S. Shcherbinin (Air Force Research Center of Ivan Kozhedub Kharkiv National Air Force University) entitled “The method of generating stochastic signals using Volterra series” [6]. The article concentratedly demonstrates the state in which the applied Ukrainian radio engineering school found itself in relation to the conceptual toolkit of the Cherkasy Kunchenko Scientific School 50 years after its founding candidate’s thesis. Consideration of this paper is important not as a criticism of the authors — its authors represent a serious defense radio engineering center and are working on a very real problem — but as a **symptomatic example** of a wider trend, the implications of which we discuss in § 11.

8.1. Content of the article of 2026

Garyachy and Shcherbinin solve the problem of formation and processing of stochastic signals for information and control systems in the conditions of nonlinear distortions, effects of channel memory and limited frequency resource. Classical linear filtering methods, as the authors note, cannot compensate for nonlinear distortions and memory effects, so it is suggested to switch to the 2nd-order Volterra series apparatus with adaptive kernel parameter setting.

Volterra’s discrete model used in the article looks like this:

$$y[n] = h_0 + \sum_{i=0}^{M_1-1} h_1[i] x[n-i] + \sum_{i=0}^{M_2-1} \sum_{j=0}^{M_2-1} h_2[i, j] x[n-i] x[n-j],$$

where $h_1[i]$, $h_2[i, j]$ — core coefficients, M_1, M_2 — memory depths of the corresponding cores. Adaptation of the coefficients is performed according to the criterion MMSE — the minimum mean square error:

$$MMSE = \min_{\{h_1, h_2\}} E \left[(y[n] - \hat{y}[n])^2 \right].$$

At each adaptation step, the local error is calculated, and the kernel weights are updated through the system of normal equations $C_x \cdot \vec{h} = \vec{r}_{yx}$, where C_x — input covariance matrix, \vec{r}_{yx} — cross-correlation vector.

The numerical simulation performed by the authors gives an interesting result. For structured signals (OFDM, 64 subcarriers, QAM-16, sampling frequency 960 kHz), which have a pronounced harmonic structure, the 2nd-order Volterra method provides a **decrease in the effective spectrum width by 1.9–8.6%** and a corresponding increase in spectral efficiency by 1.9–5%. However, for wideband stochastic (noisy) signals, the same method gives an **increase in effective spectral width of about 15%**, with a corresponding drop in spectral efficiency of ~13% [6, Table 1]. The authors candidly note this limitation and draw the conclusion: Volterra’s method is not universal, and for its stable operation on signals with different statistics, “decorrelation and reduction of spectral redundancy” is required.

8.2. Conceptual reconstruction

Without going into technical details, the conceptual content of the [6] 2026 article can be reconstructed into four points.

First. The formulation of the problem — Volterra processing of a stochastic signal with adaptation of kernel parameters according to the statistical characteristics of the input — formally echoes the type of Kunchenko’s candidate problem in 1972/1973, where Volterra series were used to find estimates of unknown parameters of random processes. After 50 years, Ukrainian radio engineering researchers independently return to a close conceptual point: a nonlinear functional from a random process is used as an evaluation or adaptation tool.

Second. The adaptation method — $C_x \cdot \vec{h} = \vec{r}_{yx}$ normal equations — has a related linear-algebraic form to the equations for the coefficients of the polynomial estimators, but optimizes a different object. In the 2026 paper, this is MMSE-regression for the Volterra filter kernel: the parameters are h_1, h_2 and the criterion is the model output error. In the mature Kunchenko apparatus, the parameter is a characteristic of the process or distribution, and the matrix of centered correlations is included in the moment estimation procedure. It is this difference that prevents VOTTP-approach from being identified with PMM, but makes it a natural point for such a generalization.

Third. The limitation identified by the authors — 13% spectral degradation on noisy signals — can be interpreted as a symptom of insufficient matching of the kernel with the moment structure of the signal. The method optimizes kernels according to the L2-criterion, which works through covariance projection and does not directly use γ_3 asymmetry, γ_4 kurtosis, and other higher-order characteristics. Kunchenko’s apparatus suggests another possible trajectory: to build adaptation not only by covariances, but also by a matrix of centered correlations of basic functions. Under appropriate moment conditions and the non-degeneracy of this matrix, such a procedure can reduce the variance of estimates in those classes of non-Gaussian distributions where $g_2 < 1$.

Fourth. The bibliography of the article contains 20 references, mostly classical: Rugh 1981 [43], Stenger and Rabenstein, Favier, Orcioni, Gibiino, Zhu, Chang, Gariachy and Shcherbinin (their previous work 2025), Kapustii, Karhunen-Loève transform, Wheeler and Holder, Sosulin, Kharkevich, Pugachov. **No reference to the Kunchenko school.** No mention of the Shaker 2002 monograph, no mention of the IEEE ISIT report 1997. Ukrainian authors in the Ukrainian radio engineering journal cite classic literature, but not Kunchenko 2002 from Aachen — even though Kunchenko was present in the IEEE literature already since 1997. However, they miss not only the Kunchenko school, but also **its Western counterpart** — the SLS (Second-order Least Squares) tradition, which since 2003 has been systematically developing in Western econometrics and biostatistics precisely for problems conceptually close to the one solved in [6] (see § 7.5). This emphasizes the systemic nature of the infrastructural gap: between the apparatus that is really needed to solve the given task and the current toolkit of Ukrainian applied radio engineering researchers, there is a gap that is not closed not only by the local (Cherkasy) school, but also by its global Western counterpart.

8.3. Why is this a symptom and not a reproach

I emphasize: the situation is not the fault of the authors. Garyachy and Shcherbinin represent the Kharkiv Radiophysics Center — the same one in whose specialized academic council Kunchenko defended his doctoral dissertation in 1988. Between these two points — Kharkiv 1988 and Kharkiv 2026 — there are decades during which the canon of the school was insufficiently incorporated into mainstream Ukrainian radio engineering education. This is a structural, not a personal problem.

The symptom is as follows. Kunchenko’s school, despite a 50-year history, six monographs, a

multi-generational dissertation structure (§ 5), access to international journals (§ 6) and presence in IEEE-literature since 1997 [12a], remains **locally invisible in its own applied environment**. Ukrainian radio engineering researchers, working on tasks for which the school apparatus was literally created, do not know about its existence. This cannot be chalked up to “not enough publicity” — the school gave Shaker Verlag 2002, IET Signal Processing 2017, arXiv 2025, public R package EstemPMM at CRAN. The problem is deeper: between the apparatus of the school and its applied consumers in Ukraine there is an **infrastructural gap**, the consequences of which we discuss in § 11.

The article by Gariachyo/Shcherbinin of 2026 — the most direct diagnostic point of this gap. And that is why it becomes a natural motivation for our memorial article: not to point out the oversight of the authors, but in order to **through the demonstration of a formal bridge** between their task and the school apparatus to close this gap at least to one point.

We build this bridge in § 9.

9. Mathematical bridge: Volterra’s model as a stochastic polynomial and the difference of evaluation criteria

This section is the methodological core of the article. Its purpose is not only to draw a historical parallel between Volterra’s series and Kunchenko’s stochastic polynomials, but to formally show that the class of finite Volterra models naturally nests into the class of generalized stochastic polynomials on a vector argument. This nesting is a statement about the basis and form of the model, not a statement about the identity of the methods. The two criteria can then be clearly separated: MMSE/L2 as a fixed covariance projection for kernel adaptation and PMM as a parametrically dependent moment procedure for estimating a process or distribution parameter.

9.1. Assertion about the embedding of the Volterra model

Theorem 1 (The Volterra model as a generalized stochastic polynomial). Let there be a discrete process $x[n]$ for which there exist moments of order sufficient to construct all products to the power N . Also let the finite memory M and the vector of observations be given

$$\vec{x}_n = (x[n], x[n-1], \dots, x[n-M+1])^T.$$

Then any finite Volterra model of degree N with memory M can be written as a generalized stochastic Kunchenko polynomial on the vector argument \vec{x}_n with a basis of monomial products

$$\{\varphi_k\} = \{x[n-i_1]x[n-i_2] \cdots x[n-i_p] : p = 1, \dots, N, 0 \leq i_1 \leq \dots \leq i_p \leq M-1\}.$$

The number of basis functions is equal to

$$S = \sum_{p=1}^N \binom{M+p-1}{p}.$$

For the case $N = 2$ we have $S = M + M(M+1)/2$ if the symmetry of the quadratic kernel is taken into account.

The proof is a direct rewriting of the Volterra expansion as a linear combination of basis functions from the vector \vec{x}_n . For the second order, the discrete model has the form

$$y[n] = h_0 + \sum_{i=0}^{M_1-1} h_1[i]x[n-i] + \sum_{i=0}^{M_2-1} \sum_{j=0}^{M_2-1} h_2[i,j]x[n-i]x[n-j].$$

After entering $M = \max(M_1, M_2)$, it is rewritten as

$$y[n] = h_0 + \sum_{i=0}^{M-1} h_1[i]\varphi_1^{(i)}(\vec{x}_n) + \sum_{i,j=0}^{M-1} h_2[i,j]\varphi_2^{(i,j)}(\vec{x}_n),$$

where $\varphi_1^{(i)}(\vec{x}_n) = x[n-i]$ and $\varphi_2^{(i,j)}(\vec{x}_n) = x[n-i]x[n-j]$. So, at the level of Volterra's basic representation, the model is a special case of a generalized stochastic polynomial with a monomial basis and a vector argument.

9.2. Difference between MMSE/L2 and PMM-criterion

Proposition 2 (criterion difference). The MMSE-adaptation of the Volterra kernel and the PMM-estimator use a similar linear algebraic form of the normal equations, but optimize different statistical objects.

In the MMSE formulation, the kernel coefficients are from the problem

$$\min_h E\{(y[n] - \hat{y}[n])^2\},$$

leading to the system

$$\mathbf{C}_x \vec{h} = \vec{r}_{yx},$$

where \mathbf{C}_x is the covariance matrix of the observed basis functions, and \vec{r}_{yx} is the cross-correlation vector. This is an L2 projection on a fixed basis.

In the PMM-formulation, the optimal coefficients are determined through a parametrically dependent matrix of centered correlations

$$\mathbf{F}_S(\theta) \vec{h}^* = \vec{b}(\theta),$$

where the elements $\mathbf{F}_S(\theta)$ are constructed from the moments of the basis functions, and the vector $\vec{b}(\theta)$ is related to the derivatives of the moment characteristics of the parameter being evaluated. Therefore, PMM is not just an alternative way to solve the same least-squares problem: it changes the criterion itself, transferring the problem from a fixed L2-projection to a parametrically adapted moment estimation.

To estimate the mean $\theta = \mu$ in classes of distributions for which the standard moment conditions and PMM regularity conditions are satisfied, the asymptotic variance of the second power estimate can be written in terms of the variance reduction factor

$$\sigma_{\mu, \text{PMM2}}^2 = \frac{c_2}{N} g_2, \quad g_2 = 1 - \frac{\gamma_3^2}{2 + \gamma_4}.$$

This formula should be read conditionally: the gain statement PMM is correct for those non-Gaussian classes where the correlation matrix is non-degenerate, the required moments exist, and

$g_2 < 1$. In this form, the result is a statement about a class of estimators and their asymptotic efficiency, not a universal declaration for any unconditional non-Gaussian distribution.

9.3. A corollary for the Volterra-kernel adaptation problem

The task considered in the article [6] has exactly such a methodological meaning. For structured signals of the type OFDM MMSE, the Volterra kernel adaptation works satisfactorily because the second order compensates for part of the cross-harmonic interactions. For noisy broadband signals, the same L2-criterion can worsen the spectral efficiency, because it does not use the moment-cumulant structure of the signal.

The mathematical possibility opened by the PMM apparatus is to adapt the Volterra kernel not only by the covariance matrix of the input, but by the parametric matrix of centered correlations of the basis functions estimated for the corresponding class of non-Gaussian process. The hypothesis to be tested numerically is this: for signals with significantly non-zero higher-order moments, the PMM Volter-kernel adaptation can reduce the variance of the estimates compared to the MMSE/L2 adaptation, and thus potentially eliminate the spectral degradation observed in [6].

This should not be presented as a complete empirical result: the current article builds a formal bridge and a methodological hypothesis. Its validation requires Monte Carlo comparisons on the same types of signals used in [6]: OFDM, filtered white noise, hybrid harmonic-noise signal, different levels of nonlinearity and channel memory.

9.4. Methodological conclusion

A cautious but productive conclusion follows from this: the apparatus of the Kunchenko school can be transferred to the Volterra model only after the explicit construction of a suitable basis, a matrix of centered correlations, moment-cumulant characteristics, non-degeneracy checks, comparison of variances and validation on benchmark scenarios. It is this formulation that shifts the center of gravity of the article from a historical reminder to the formalization of the class of evaluators, criteria and verified conditions of their effectiveness.

10. Research program: from historical bridge to testable models

The formal bridge built in § 9 translates the historical overview into a work program. Its logic is simple: first, it is necessary to check whether the replacement of the criterion gives a real gain on the same signals, where the classic Volterra adaptation showed limitations; further — extend the basis to describe the transition between structured and noise-like signals; finally — to combine the evaluation and detection branches of the school in the task of detecting a regime change. Below, these steps are presented as a sequence of tested models, not as a declaration of finished results.

10.1. PMM-adaptation of the Volterra kernel as a moment-based generalization of the MMSE-criterion

The immediate task — direct experimental verification of the thesis § 9.3. The working hypothesis is carefully formulated: replacing the L2-criterion in the adaptation of the 2nd-order Volterra kernel by the PMM-criterion with coefficients optimized for moments of higher orders can eliminate spectral degradation on noisy signals in those classes of processes where the PMM moment conditions are fulfilled and variational reduction is observed.

The experimental design reproduces the conditions of the article [6]: OFDM (64 subcarriers, QAM-16, 960 kHz), filtered white noise (LPF with normalized cutoff frequency 0.4), hybrid signal

(harmonic + noise), with different levels of channel nonlinearity and memory effects. Two variants of adaptation are compared: basic MMSE-normal equations and moment generalization, in which the system of PMM-equations $F_S(\vec{\theta}) \cdot \vec{h}^* = \vec{b}(\vec{\theta})$ is constructed with γ_3, γ_4 estimation directly from the sample. Comparison metrics: effective spectrum width, spectral efficiency, dispersion of kernel estimates.

Implementation — based on the R-package EstemPMM [33] with an extension to the vector-valued argument and the Volterra-structure of the basis. Approximate time of preparation of experiment and article — 2–3 months after completion of this review work. Target journal — IET Signal Processing or Circuits, Systems, and Signal Processing where the school already has an entry point through [27, 35]. Alternative — direct publication in VOTTP as a direct dialogue with the article by Gariachy and Shcherbinin.

10.2. PATP-kernel parameterization

The second problem arises from the limitation of the article [6], formulated by the authors themselves: Volterra’s method works differently for structured signals (OFDM) and noise-like ones. Therefore, the PATP-parameterization of the kernel is considered here as a continuous control of the transition between structuredness and noise-likeness. The current Kunchenko school proposes a discrete distinction through the perforation of the cumulant description — asymmetric, excess, asymmetric-excess classes [4]. This is a discrete choice that does not reflect the continuous nature of real signals, which may have intermediate degrees of structure.

An alternative approach — introduction of **parametrically adaptive transition polynomial** (PATP, Parametrically-Adaptive Transition Polynomial). This is a hypothetical generalization of the basic structure of the stochastic polynomial, in which instead of a discrete choice from several classes (“power”, “trigonometric”, “fractal”), a continuous parameter $\alpha \in [0, 1]$ is used. This parameter determines the type of basis functions smoothly: in the extreme case $\alpha = 0$, the basis consists of fractal functions of the form $|\xi|^{1/i}$, which better describe noisy signals with heavy tails; in the case of $\alpha = 1$ — from standard power ξ^i , optimal for structured signals of type OFDM; intermediate values of α give transient bases that adapt to partially structured signals. The parameter α is optimized automatically — by cross-validation on the calibration sample.

Conceptually, this is an extension of the school’s apparatus to continuous parameterization of the basis. It does not contradict Kunchenko’s classical formulation, but complements it: discrete classes of perforation become partial cases of continuous PATP-space. Technically — requires reformulation of the centered correlation matrix F_S as a function of two arguments: the estimated parameter $\vec{\theta}$ and the basis parameter α . Implementation and numerical verification — a separate article for 4–6 months. Target journals — Signal Processing (Elsevier) or IEEE Transactions on Signal Processing, where continuous basis parameterization as an adaptive processing tool will find a natural audience.

10.3. GSA-CUSUM detector instead of heuristic instability indicator

The third task — replacing the heuristic indicator of instability $K(t)$ from the article [6] with a formal polynomial CUSUM detector of a change in distribution. For this statement, there is already a close internal school precedent — semiparametric estimation of the moment of disturbance of the parameters of non-Gaussian sequences by the method of polynomial maximization [28, 28a]. Here we use the conventional working abbreviation **GSA** (Generalized Stochastic Approximation) for that branch of Kunchenko’s apparatus, which is based on the expansion of the logarithm of the likelihood ratio into a stochastic series with optimization of coefficients according to moment criteria of the quality of the formation of decisive rules [12, 12a, 13]. This abbreviation is not systematically used in the school — in the internal terminology,

this branch is described in detail (as “decomposition of the logarithm of the likelihood ratio in the form of stochastic series. . .” [4]) — however, in the international context, the shortened shortcut is convenient, and we accept it as the technical term of this article.

The formalism of the polynomial CUSUM-detector (CUSUM, Cumulative Sum — cumulative sum, classical statistics for detecting changes in the moment of disturbance):

$$T_n = \sum_{k=1}^n \Lambda_S^{(\text{poly})}(x_k), \quad \tau_{\text{detect}} = \min\{n : T_n > h\},$$

where $\Lambda_S^{(\text{poly})}$ — a polynomial approximation of the logarithm of the likelihood ratio, constructed by a stochastic series with coefficients optimal according to moment criteria; threshold h is chosen from the Chebyshev or Vysochansky-Petunin inequality to ensure a controlled FAR (False Alarm Rate, false alarm probability). This gives a **statistically sound** distribution change detector instead of the heuristic one $K(t)$, with a guarantee of $\text{FAR} \leq \varepsilon$ and a computational complexity of the order of $O(N \cdot S^2)$.

Technically — this is an integration of two branches of the school: the decomposition of the logarithm of the likelihood ratio into the Kunchenko stochastic series (primary source ISIT 1997 [12a]) and the moment-cumulant parameter estimator (doctoral apparatus [4]). Experimental verification on real radio engineering signals with a change of mode. Estimated term — 6–8 months. Target journals — Sequential Analysis or Journal of Statistical Planning and Inference; alternative — IEEE Transactions on Information Theory as a journal with a tradition of publications on the point change.

10.4. Consistency and complementarity

Three problems form a natural sequence: § 10.1 — replacing the criterion without changing the structure of the Volterra model; § 10.2 — expansion of the base from discrete to continuous; § 10.3 — integration of assessment and detection branches of the school. In this form, the research program does not complete the memorial article, but opens the next cycle of works from it: from historically motivated reconstruction to numerically verified models and open benchmark comparison.

11. Open methodological and infrastructural problems

Along with the active research program § 10, the state of the school in 2026 calls for several open problems. They do not devalue what has already been done; on the contrary, it is the maturity of the apparatus that allows us to formulate what it lacks for wider scientific visibility and reproducible comparison with related approaches.

11.1. Infrastructural gap with applied Ukrainian radio technology

The most visible and most painful gap — that which the article [6] made transparent. There is a gap between the apparatus of the school and its natural applied consumers in Ukraine, which cannot be closed either by monographs or international publications. The outputs of the school in IEEE ISIT 1997 [12a], IET Signal Processing 2017 [27] and Circuits, Systems, and Signal Processing 2017 [35] did not reach the Kharkiv radio engineering audience; the English-language canon Shaker 2002 [9] did not reach either teaching corpora or departmental libraries. Ukrainian Defense Radio Technical Centers in 2026 cite classic literature, but not Kunchenko 2002.

Closing this gap — the task is not purely scientific, but infrastructural. It requires Ukrainian review publications (including this one), Ukrainian textbooks based on school equipment, integration of PMM into statistical radio engineering courses in Ukrainian universities, direct dialogue

publications in journals where applied researchers work (VOTTP, Radioelectronic and Computer Systems). Without this step, the international visibility of the school will continue to grow, and the local visibility will stagnate.

11.2. Formal bridges to GMM, M-estimators, L-moments and SLS

As indicated in § 7, the conceptual affinity between Kunchenko’s apparatus and parallel Western traditions (GMM Hansen, Huber’s M-estimators, Hosking’s L-moments, SLS Wang) is obvious, but formal bridges between these schools in the literature are mostly absent. PMM can be interpreted as a specific form of GMM with the replacement of the Hansen weight matrix by $F_S(\vec{\theta})$, but this relationship has not yet been formalized in a mathematically rigorous form. Similarly with L-moments — a conceptually close device, but without a formal bridge.

The comparison $\text{PMM2} \leftrightarrow \text{SLS}$ deserves special attention. Unlike the bridges to GMM and L-moments, which remain purely conceptual, here the **empirical bridge is already partially built**: the work of [25] directly compares the performance of both methods and demonstrates their practical equivalence on nonlinear regression problems with χ^2 -errors. However, a full-format theoretical compilation of PMM2 and SLS into a single formal framework is a separate publication that has not yet appeared in the literature. The natural formulation of such a work is to show that SLS is a partial case of the generalized PMM with a weight matrix of a certain structure, and the optimal coefficients of PMM at $S=2$ are an alternative parameterization of the same family of estimators. If this theoretical summation can be built, the Kunchenko school gets a natural entry point into the standard Western literature on nonlinear regression — journals at the level of *Annals of the Institute of Statistical Mathematics* (where SLS is traditionally published), *Journal of Statistical Planning and Inference*, *Econometric Theory*.

Any of these formalizations — an independent publication in a journal at the level of *Annals of Statistics*, *Journal of the American Statistical Association*, *Biometrika*, where Kunchenko’s school is not yet present. This is the highest bar of international positioning, which is real for the school only through the construction of such bridges.

11.3. Lack of a systematic benchmark dataset

All 2006–2026 school publications use self-generated datasets—Monte Carlo with specifically chosen innovation distributions, synthetic OFDM with specifically chosen nonlinearities, specific ARIMA models with specific innovations. This makes comparison of results between school articles difficult and makes direct comparison with external evaluators impossible. The school does not have a publicly available benchmark dataset like the UCI ML Repository or PhysioNet against which any outside researcher could evaluate PMM against alternatives.

Creating such a dataset — a realistic 9–12 month task: a selection of 8–12 realistic radio-technical, metrological and financial scenarios, with well-documented generation, open publication via Zenodo or OSF, and a set of basic scripts to play in R/Python. This is infrastructure work, without which the school will remain closed to its own community.

11.4. PMM + Deep Learning hybrids

Since 2018, in global statistics and signal processing, the direction combining classic semiparametric methods with neural network architectures — neural ODEs with statistical regularization, deep state-space models, neural change-point detection has been rapidly developing. Kunchenko’s school is almost not present in this area yet. Meanwhile, the apparatus of stochastic polynomials naturally fits into this context: the coefficients PMM can be parameterized as the outputs of small neural networks that are trained together with the main model, and the matrix F_S — can be used as an inductive bias for loss regularization.

This is a wide and unexplored space. The first works in this direction could appear at the junction of EstemPMM with PyTorch/JAX through the creation of differential modules PMM.

12. Conclusions and dedication

Yuriy Petrovych Kunchenko's school has gone from a specific radiophysical problem to a mature apparatus of semiparametric non-Gaussian estimation. In the candidate's thesis of 1972/1973, Volterra's series were applied to finding estimates of unknown parameters of random processes. In the monographs of 1987–2006, this idea was transformed into stochastic polynomials, the method of polynomial maximization, the space with a generating element, and moment criteria for hypothesis testing. In the works of students and followers 2006–2026, it continued in regression estimation, signal detector problems, metrology, biomedical signal processing and software implementation EstemPMM.

The main conclusion of this article is that the history of the school is not only a history of succession. It is the trajectory of the statistical method. The 2026 case of Volterra processing of stochastic signals shows that the original type of Kunchenko's formulation returns to modern applied radio engineering: the nonlinear functional from a random process is again used for an estimative or adaptive procedure. The formal bridge constructed in § 9 explains how the finite Volterra model fits into the class of generalized stochastic polynomials, but does not equate MMSE-adaptation with PMM. It is the difference between these criteria that creates a research opportunity: to replace or supplement the fixed L2-criterion with a parametrically dependent moment criterion and check whether it gives a gain on problems of the [6] type.

This conclusion should not be read as a ready promise of universal gain. A correct formulation requires checking the moment conditions, the non-degeneracy of the matrix of centered correlations, and a numerical comparison on benchmark scenarios. That is why the research program § 10 is a necessary continuation of the article: it transforms the memory of the school into work with its apparatus in the modern methodological field.

The text is dedicated to the memory of Yuriy Petrovych Kunchenko on the 87th anniversary of his birth. His scientific legacy is important not only because it created a school, monographs and generations of students. It left a way of seeing a mathematical object in an applied problem, and a future applied problem in a mathematical object. It is this dual view that makes the apparatus of stochastic polynomials alive today.

References

- [1] Кунченко Ю.П. Застосування рядів Вольтера для знаходження оцінок невідомих параметрів випадкових процесів: дис. ... канд. фіз.-мат. наук: 01.04.03. Томськ: Томський державний університет, 1972/1973. 164 с. Шифр зберігання РДБ: OD Дк 73-1/1227. URL: <https://search.rsl.ru/ru/record/01009787980>; автореферат: <https://search.rsl.ru/ru/record/01007428279>.
- [2] Кунченко Ю.П., Лега Ю.Г. Оцінка параметрів випадкових величин методом максимізації поліному. Київ: Наукова думка, 1991/1992.
- [3] Кунченко Ю.П. Поліноми наближення у просторі з породжувальним елементом. Київ: Наукова думка, 2005. (україномовна версія)
- [За] Кунченко Ю.П. Полиномы приближения в пространстве с порождающим элементом. К.: Наукова думка, 2003. 243 с. (оригінальне російськомовне видання)
- [4] Заболотній С.В. Інформаційна технологія ймовірнісного діагностування розладнання параметрів негаусових послідовностей: дис. ... д-ра техн. наук: 05.13.06. Львів: Українська академія друкарства, 2015.

- [5] Палагін В.В. Математичні моделі, методи та засоби виявлення і розрізнення сигналів на фоні негаусових завад: дис. ... д-ра техн. наук: 01.05.02. Черкаси: ЧДТУ, 2013.
- [6] Гарячий М., Щербінін С. Метод формування стохастичних сигналів із використанням рядів Вольтера // Вимірювальна та обчислювальна техніка в технологічних процесах. 2026. № 1. С. 47–60.
- [7] Меморіальна стаття про Ю.П. Кунченка. Сайт кафедри радіотехніки ЧДТУ. URL: <https://rtrs.chdtu.edu.ua/history-of-the-department/>
- [8] Кунченко Ю.П. Нелінійна оцінка параметрів негаусівських радіофізичних сигналів. Київ: Вища школа, 1987. 191 с.
- [9] Kunchenko Y.P. Polynomial Parameter Estimations of Close to Gaussian Random Variables. Aachen: Shaker Verlag, 2002. 396 p.
- [10] Кунченко Ю.П., Заболотній С.В. Поліноміальні оцінки параметрів близьких до гаусових випадкових величин. Частина 1, 2. Черкаси: ЧІТІ, 2001.
- [10a] Zabolotnii S.W., Martynenko S.S., Salyra S.V. Method of verification of hypothesis about mean value on a basis of expansion in a space with generating element // Radioelectronics and Communications Systems. 2018. Vol. 61, No. 5. P. 222–229. DOI: <https://doi.org/10.3103/S0735272718050060>.
- [11] Кунченко Ю.П. Стохастические полиномы. К.: Наукова думка, 2006. 275 с.
- [12] Кунченко Ю.П., Палагін В.В. Побудова моментного критерію якості типу Неймана-Пірсона для перевірки простих статистичних гіпотез // Вісник Інженерної академії України. 2005. № 1. С. 26–30.
- [12a] Kunchenko Y. A moment performance criteria of a decision-making for testing simple statistical hypothesis // Proc. IEEE International Symposium on Information Theory (ISIT), Ulm, Germany, July 1997. P. 407. DOI: <https://doi.org/10.1109/ISIT.1997.613344>.
- [13] Кунченко Ю.П., Палагін В.В. Перевірка статистичних гіпотез при використанні поліноміальних вирішних правил, оптимальних за моментним критерієм суми асимптотичних ймовірностей помилок // Радіоелектроніка та інформатика. 2006. № 3 (34). С. 4–11.
- [14] Палагін В.В. Алгоритми виявлення сигналів на фоні негаусівських завад за критерієм асимптотичної нормальності: дис. ... канд. техн. наук: 05.12.01. Черкаси: ЧДТУ, 1999.
- [15] Заболотній С.В. Нелінійні алгоритми визначення параметрів негаусових випадкових послідовностей у каналах інформаційно-вимірювальних систем: дис. ... канд. техн. наук: 05.11.16. Черкаси: ЧДТУ, 2000.
- [16] Ведерніков Д.А. Математичні моделі, методи та засоби оцінювання параметра постійного сигналу на фоні негаусових корельованих завад: дис. ... PhD. Черкаси: ЧДТУ, 2021.
- [17] Смірнов Д.О. Математичні моделі, методи та засоби виявлення постійного сигналу на фоні негаусових корельованих завад: дис. ... PhD. Черкаси: ЧДТУ, 2025.
- [18] Ткаченко О.М. Поліноміальні методи та засоби оцінювання параметрів регресії з використанням моделей негаусових помилок: дис. ... PhD. Черкаси: ЧДТУ, 2021.
- [19] Chertov O., Slipets T. Kunchenko's Polynomials for Template Matching. arXiv:1107.2085, 2011.
- [20] Chertov O., Slipets T. Epileptic seizures diagnose using Kunchenko polynomials template matching // Progress in Industrial Mathematics at ECMI 2012 / Eds. M. Fontes, M. Günther, N.

Marheineke. Springer, Cham, 2014. P. 245–248. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-319-05365-3_33.

[21] Warsza Z.L., Zabolotnii S.W. A polynomial estimation of measurand parameters for samples of non-Gaussian symmetrically distributed data // AISC, vol. 550. Springer, Cham, 2017. P. 468–480. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-319-54042-9_45.

[22] Warsza Z.L., Zabolotnii S.W. Estimation of measurand parameters for data from asymmetric distributions by polynomial maximization method // AISC, vol. 743. Springer, 2018. P. 746–757. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-319-77179-3_74.

[23] Zabolotnii S., Warsza Z.L., Tkachenko O. Polynomial Estimation of Linear Regression Parameters for the Asymmetric PDF of Errors // AISC, vol. 743. Springer, 2018. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-319-77179-3_75.

[24] Zabolotnii S., Warsza Z.L., Tkachenko O. Estimation of Linear Regression Parameters of Symmetric Non-Gaussian Errors by Polynomial Maximization Method // Advances in Intelligent Systems and Computing, vol. 920. Springer, 2019. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-030-13273-6_59.

[25] Zabolotnii S., Tkachenko O., Nowakowski W., Warsza Z.L. Application of the Polynomial Maximization Method for Estimating Nonlinear Regression Parameters with Non-gaussian Asymmetric Errors // Automation 2024: Advances in Automation, Robotics and Measurement Techniques. Springer LNNS, vol. 1219, 2025. P. 1–15. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-031-78266-4_30.

[26] Palahin V., Juhár J. Joint signal parameter estimation in non-Gaussian noise by the method of polynomial maximization // Journal of Electrical Engineering. 2016. Vol. 67, No. 3. P. 217–221. DOI: <https://doi.org/10.1515/jee-2016-0031>.

[27] Vokorokos L., Ivchenko A., Marchevský S., Palahina E., Palahin V. Parameters estimation of correlated non-Gaussian processes by the method of polynomial maximisation // IET Signal Processing. 2017. Vol. 11, No. 3. P. 313–319.

[28] Zabolotnii S.W., Warsza Z.L. Semi-parametric estimation of the change-point of parameters of non-Gaussian sequences by polynomial maximization method // AISC, vol. 440. Springer, Heidelberg, 2016. P. 903–919. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-319-29357-8_80.

[28a] Zabolotnii S.W., Warsza Z.L. Semi-parametric polynomial method for retrospective estimation of the change-point of parameters of non-Gaussian sequences // Advanced Mathematical and Computational Tools in Metrology and Testing X (AMCTM X) / Eds. F. Pavese et al. Series on Advances in Mathematics for Applied Sciences, vol. 86. World Scientific, Singapore, 2015. P. 400–408.

[29] Матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції «Обробка сигналів і негавссівських процесів». Черкаси: ЧДТУ, 2019. 212 с.

[30] Zabolotnii S.V., Chepynoha A.V., Bondarenko Yu.Yu., Rud M.P. Polynomial parameter estimation of exponential power distribution data // Visnyk NTUU KPI Serii A - Radiotekhnika Radioaparotobuduvannia. 2018. Issue 75. P. 40–47. DOI: <https://doi.org/10.20535/radap.2018.75.40-47>.

[31] Zabolotnii S., Khotunov V., Chepynoha A., Tkachenko O. Estimating parameters of linear regression with an exponential power distribution of errors by using a polynomial maximization method // Eastern-European Journal of Enterprise Technologies. 2021. Vol. 1, No. 4(109). DOI: <https://doi.org/10.15587/1729-4061.2021.225525>.

[32] Zabolotnii S. Applying PMM to estimate ARIMA models with asymmetric non-Gaussian innovations. arXiv:2511.07059, 2025.

- [33] Zabolotnii S. EstemPMM: Polynomial Maximization Method for Non-Gaussian Errors. R package, CRAN, 2025. URL: <https://cran.r-project.org/package=EstemPMM>
- [33a] Заболотній С.В., Чепинога А.В., Салипа С.В. Спосіб генерації випадкових величин: декларац. патент України на корисну модель № 57092, МПК G06F7/58. Заявл. 16.07.2010; Опубл. 10.02.2011. Бюл. № 3.
- [34] Palahin V., Palahina I., Filipov V., Leleko S., Ivchenko A. Modeling of joint signal detection and parameter estimation on background of Non-Gaussian noise // *Journal of Applied Mathematics and Computational Mechanics*. 2015. Vol. 14, No. 3. P. 87–94. DOI: <https://doi.org/10.17512/jamcm.2015.3.09>.
- [35] Palahina E., Gamcová M., Gladišová I., Gamec J., Palahin V. Signal Detection in Correlated Non-Gaussian Noise Using Higher-Order Statistics // *Circuits, Systems, and Signal Processing*. 2017. Vol. 37, No. 4. P. 1704–1723. DOI: <https://doi.org/10.1007/s00034-017-0623-5>.
- [36] Smirnov D., Palahina E., Palahin V. Mathematical Modeling of Signal Detection in Non-gaussian Correlated Noise // *Smart Technologies in Urban Engineering. STUE 2022. Lecture Notes in Networks and Systems*, vol. 536. Springer, 2023. P. 65–74. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-031-20141-7_7.
- [37] Krasilnikov A., Beregun V. Cumulant Detector of Non-Gaussian Signals against Background of Non-Gaussian Interferences // *Radioelectronics and Communications Systems*. 2024. Vol. 67, No. 6. P. 317–330. DOI: <https://doi.org/10.3103/S0735272724060037>.
- [38] Чертов О.Р., Тавров Д.Ю. Use Kunchenko Polynomials for the Analysis of the Statistical Data // *Eastern-European Journal of Enterprise Technologies*. 2010. Vol. 4, Issue 4(46). P. 70–75.
- [39] Захищені дисертації за напрямком наукової школи професора Кунченка Ю.П. Сайт кафедри радіотехніки ЧДТУ. URL: <https://rtrs.chdtu.edu.ua/zahysty-dysertacijnyh-robot/>
- [40] Заболотній С.В., Ткаченко О.М. Поліноміальні адаптивні процедури регресійного аналізу із використанням моделей негаусових помилок на основі статистик вищих порядків // Тези доповідей IV Міжнародної науково-практичної конференції «Обчислювальний інтелект (результати, проблеми, перспективи) — 2017» (ComInt-2017). Київ: КНУ ім. Т. Шевченка, 16–18 травня 2017 р. С. 113–114.
- [41] Заболотній С.В., Ткаченко О.М. Застосування методу максимізації полінома для оцінювання параметрів однофакторної лінійної регресії при негаусовому розподілі помилок. Бібліографічний запис у переліку праць О.М. Ткаченка, ЧДТУ. URL: <https://rtrs.chdtu.edu.ua/postgraduate-students-of-the-department/>
- [42] Збірка тез VIII Міжнародної науково-практичної конференції «Обробка сигналів і негаусівських процесів» (ОСНП-2021), присвяченої пам'яті професора Ю.П. Кунченка. Черкаси: ЧДТУ, 25–26 травня 2021 р.
- [43] Rugh W.J. *Nonlinear System Theory: The Volterra/Wiener Approach*. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1981.
- [44] Schetzen M. *The Volterra and Wiener Theories of Nonlinear Systems*. New York: Wiley, 1980.
- [45] Mathews V.J., Sicuranza G.L. *Polynomial Signal Processing*. New York: Wiley, 2000.
- [46] Mendel J.M. Tutorial on higher-order statistics (spectra) in signal processing and system theory: theoretical results and some applications // *Proceedings of the IEEE*. 1991. Vol. 79, No. 3. P. 278–305.
- [47] Nikias C.L., Petropulu A.P. *Higher-Order Spectra Analysis: A Nonlinear Signal Processing Framework*. Prentice Hall, 1993.

- [48] Giannakis G.B., Tsatsanis M.K. Signal detection and classification using matched filtering and higher order statistics // *IEEE Transactions on Acoustics, Speech, and Signal Processing*. 1990. Vol. 38, No. 7. P. 1284–1296.
- [49] Huber P.J. *Robust Statistics*. New York: Wiley, 1981.
- [50] Hansen L.P. Large sample properties of generalized method of moments estimators // *Econometrica*. 1982. Vol. 50, No. 4. P. 1029–1054.
- [51] Hosking J.R.M. L-moments: analysis and estimation of distributions using linear combinations of order statistics // *Journal of the Royal Statistical Society, Series B*. 1990. Vol. 52, No. 1. P. 105–124.
- [52] Wang L. Estimation of nonlinear Berkson-type measurement error models // *Statistica Sinica*. 2003. Vol. 13. P. 1201–1210.
- [53] Wang L., Leblanc A. Second-order nonlinear least squares estimation // *Annals of the Institute of Statistical Mathematics*. 2008. Vol. 60. P. 883–900. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10463-007-0139-z>.
- [54] Kim M., Ma Y. The efficiency of the second-order nonlinear least squares estimator and its extension // *Annals of the Institute of Statistical Mathematics*. 2012. Vol. 64. P. 751–764. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10463-011-0332-y>.
- [55] Gao L.L., Zhou J. New optimal design criteria for regression models with asymmetric errors // *Journal of Statistical Planning and Inference*. 2014. Vol. 149. P. 140–151. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jspi.2014.01.005>.
- [56] Salamh M., Wang L. Second-order least squares estimation in nonlinear time series models with ARCH errors // *Econometrics*. 2021. Vol. 9, No. 4. Article 41. DOI: <https://doi.org/10.3390/econometrics9040041>.
- [57] He L., Yue R.X., Du A. Optimal designs for comparing curves in regression models with asymmetric errors // *Journal of Statistical Planning and Inference*. 2024. Vol. 228. P. 46–58. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jspi.2023.06.005>.

Від рядів Вольтера до стохастичних поліномів Кунченка: півстоліття методології негаусівського оцінювання

До 87-ї річниці від дня народження засновника черкаської наукової школи

С. В. Заболотній

Черкаський державний фаховий бізнес-коледж
ORCID: 0000-0003-0242-2234

Анотація

Стаття реконструює півстолітню еволюцію наукової школи Юрія Петровича Кунченка (1939–2006) як історію формування семіпараметричної методології негаусівського оцінювання. Вихідною точкою є кандидатська дисертація 1972/1973 р., у якій ряди Вольтера було застосовано до задачі знаходження оцінок невідомих параметрів випадкових процесів; подальший розвиток простежено до сучасних робіт учнів і послідовників школи 2006–2026 рр. Апарат стохастичних поліномів подано не лише як локальну традицію черкаської школи, а як узгоджену сім'ю моментно-кумулянтних процедур: метод максимізації поліному для оцінювання параметрів, поліноміальні критерії перевірки статистичних гіпотез і декомпозицію в просторі з порідним елементом для задач розпізнавання. Окремо враховано інституційну структуру школи: верифіковану генеалогію з 15 захищених дисертацій, міжнародні колаборації в Польщі, Словаччині та Німеччині, а також сучасну програмну інфраструктуру у вигляді R-пакета *EstemPMM*. На прикладі статті 2026 р. про Вольтера-обробку стохастичних сигналів показано, що вихідна постановка Кунченка повертається в сучасну прикладну радіотехніку на рівні типу задач: нелінійний функціонал від випадкового процесу використовується для оцінювальної або адаптивної процедури. Побудовано формальний міст між скінченною моделлю Вольтера і узагальненим стохастичним поліномом Кунченка на векторному аргументі; водночас розмежовано MMSE/L2-критерій VOTTR як коваріаційну проєкцію для адаптації ядра і ММПл як параметрично залежну моментну процедуру оцінювання параметра процесу або розподілу. Твердження про ефективність ММПл сформульовано в умовній, методологічно коректній формі: виграш очікується для тих негаусівських класів, де існують потрібні моменти, матриця центрованих корелянтів не вироджена, а коефіцієнт варіаційної редукції менший за одиницю. У фіналі окреслено дослідницьку програму, що переводить історичну реконструкцію в набір перевірюваних статистичних і сигнал-обробних задач.

Ключові слова: стохастичні поліноми Кунченка; метод максимізації поліному; ряди Вольтера; негаусівські випадкові процеси; моментно-кумулянтний опис; простір з порідним елементом; семіпараметричні методи; нелінійна обробка сигналів; черкаська наукова школа; адаптивне оцінювання параметрів; коефіцієнт варіаційної редукції; перфорація кумулянтного опису; second-order least squares (SLS).

Abstract

This paper reconstructs the half-century evolution of the scientific school founded by Yuriy P. Kunchenko (1939–2006) as the development of a semiparametric methodology for non-Gaussian estimation. Its starting point is Kunchenko's 1972/1973 candidate dissertation, where Volterra series were applied to estimating unknown parameters of random processes; the trajectory is followed through the work of his students and successors in 2006–2026. Kunchenko stochastic polynomials are presented not merely as a local research tradition, but as a coherent family of moment-cumulant procedures: the polynomial maximization method for parameter estimation, polynomial criteria for statistical hypothesis testing, and decomposition in the space with a

generating element for recognition problems. The paper also accounts for the institutional structure of the school: a verified genealogy of 15 defended dissertations, international collaborations in Poland, Slovakia, and Germany, and the recent R package EstemPMM. A 2026 paper on Volterra-based processing of stochastic signals is used as a diagnostic case showing that Kunchenko's original problem has reappeared in applied radio engineering at the level of problem structure: a nonlinear functional of a random process is used to construct an estimation or adaptation procedure. A formal bridge is built between finite Volterra models and generalized Kunchenko stochastic polynomials on vector arguments; at the same time, the MMSE/L2 criterion in the 2026 paper is separated from PMM, since the former is a covariance projection for kernel adaptation whereas the latter is a parameter-dependent moment-based procedure for estimating parameters of a process or distribution. Claims about PMM efficiency are stated conditionally: gains are expected for non-Gaussian classes where the required moments exist, the centered correlant matrix is nondegenerate, and the variance reduction coefficient is below one. The concluding research program turns the historical reconstruction into a set of testable statistical and signal-processing tasks.

Keywords: Kunchenko stochastic polynomials; polynomial maximization method; Volterra series; non-Gaussian random processes; moment-cumulant description; space with generating element; semiparametric methods; nonlinear signal processing; Cherkasy scientific school; adaptive parameter estimation; variance reduction coefficient; cumulant description perforation; second-order least squares (SLS).

1. Вступ: історія як траєкторія методу

Двадцять шостого травня 2026 року минає вісімдесят сім років від дня народження Юрія Петровича Кунченка (1939, Ростов-на-Дону — 2006, Черкаси) — українського радіофізика й математика, доктора фізико-математичних наук, заслуженого діяча науки і техніки України, засновника черкаської наукової школи нелінійного статистичного аналізу негаусівських сигналів. Його рання робота з рядами Вольтера важлива не тільки як історичний факт. У ній уже було закладено спосіб мислення, який згодом стане впізнаваним для всієї школи: параметр випадкового процесу треба оцінювати не лише через лінійну статистику або повністю задану функцію розподілу, а через поліноміальні функціонали, що вмюють використовувати інформацію моментів вищих порядків.

Саме тому цю статтю доцільно читати не як біографічний нарис і не як локальну хроніку кафедральної традиції. Її предметом є шлях статистичного методу. Від кандидатської дисертації 1972/1973 р. до монографій 1987–2006 рр., від оцінювання параметрів випадкових величин до перевірки статистичних гіпотез і розпізнавання образів, від рукописних нормальних рівнянь до відтвореного R-пакета EstemPMM — перед нами розгортається одна й та сама ідея: негаусівськість не є шумом, який треба усунути, а джерелом додаткової статистичної інформації.

Ця оглядова стаття має три завдання. Перше — реконструювати ідейну еволюцію школи з опертям на верифіковані бібліографічні та інституційні дані. Друге — показати, що три прикладні гілки школи, а саме оцінювання параметрів, перевірка гіпотез і розпізнавання образів, є похідними одного формального апарату стохастичних поліномів. Третє — пояснити, чому свіжа задача Вольтера-обробки стохастичних сигналів, опублікована у 2026 р., фактично повертає нас до вихідного типу постановки Кунченка і водночас відкриває сучасну дослідницьку програму.

У структурному плані текст рухається трьома пластами. Розділи 2–4 відтворюють еволюцію від вольтерівської постановки до зрілого апарату стохастичних поліномів. Розділи 5–6 показують школу як інституційну й дослідницьку мережу. Розділи 7–10 переводять історію в методологію: зіставляють апарат Кунченка із суміжними статистичними традиціями, аналі-

зують випадок 2026 р. і будують формальний міст між Вольтера-моделлю та стохастичним поліномом. Завершальні розділи називають відкриті проблеми й формулюють наступні кроки.

2. Точка нуль: ряди Вольтера в дисертації 1972/1973 р.

Кандидатська дисертація Кунченка має такі вихідні дані: рукопис датовано 1972 роком, місце захисту — Томський державний університет, обсяг — 164 сторінки, спеціальність — 01.04.03 «Радіофізика, включаючи квантову радіофізику». За меморіальною статтею ЧДТУ, захист відбувся 1973 року в спеціалізованій раді при Томському університеті [7]. Ця двозначність дати — типовий для радянських дисертацій випадок розходження між роком завершення рукопису й роком процедурного захисту — не несе жодного концептуального наслідку, і в подальшому ми будемо посилалися на дисертацію як на роботу 1972/1973 р.

Що становить інтелектуальний контекст цієї роботи? Початок 1970-х в радянській радіофізичній школі — період зрілості теорії випадкових процесів, оформленої в монографіях Пугачова, Тихонова, Сосуліна. Одночасно західна школа (Wiener, Volterra, пізніше Schetzen, Rugh) активно розвивала функціональні ряди як інструмент опису нелінійних систем з пам'яттю. Точка перетину цих двох ліній — а саме використання рядів Вольтера для розв'язання статистичних задач, не системно-ідентифікаційних, а параметрично-оцінювальних — і складає предметне поле дисертації Кунченка.

Кандидатська постановка формулюється так. Нехай спостерігається випадковий процес $\xi(t)$, статистичні характеристики якого залежать від невідомого параметра θ (або вектора параметрів $\vec{\theta}$). Ряд Вольтера дозволяє представити функціонал від $\xi(t)$ у вигляді скінченновимірною нелінійного розкладу за добутками значень процесу в різні моменти часу, з ядрами $h_n(\tau_1, \dots, \tau_n)$, що несуть інформацію про нелінійну структуру залежності спостережуваної величини від θ . Задача оцінювання θ зводиться, отже, до знаходження таких ядер h_n , які мінімізують середньоквадратичну помилку наближення статистики, обчисленої з вибірки, до її теоретичного значення як функції невідомого параметра. Технічно — це система нормальних рівнянь типу $C_x \cdot h = r_{yx}$, де C_x — матриця моментів процесу, а r_{yx} — крос-кореляційний вектор.

У цій постановці вже присутні всі чотири елементи, які за наступні десятиріччя стануть концептуальною підставою школи. По-перше, орієнтація на оцінювання, а не на ідентифікацію системи: ядро Вольтера у Кунченка не описує фізичний канал, а є інструментом отримання оцінок параметра. По-друге, поліноміальна структура наближення: оцінка будується не за єдиною лінійною статистикою, а за добутками значень процесу різних порядків, що відкриває можливість залучати інформацію вищих моментів. По-третє, моментний характер опису: коефіцієнти ядер виражаються через моменти (кумулянти) процесу, а не через його повну функцію розподілу. По-четверте, орієнтація на негаусівські процеси: для гаусівських процесів вищі кумулянти тотожні нулю, і поліноміальний розклад втрачає переваги перед лінійним; уся ефективність методу проявляється саме за наявності негаусівських характеристик.

Жоден із цих чотирьох елементів у 1972 р. ще не оформлений як окрема теорія. Їхній синтез у самостійний апарат — справа наступних 15 років, з кульмінацією у докторській дисертації 1988 р. і монографії 1987 р. Але важливо зафіксувати: концептуальний зародок усієї майбутньої школи вже присутній у кандидатській. Стохастичний поліном як математичний об'єкт ще не названий, простір з порідним елементом ще не введений, моментно-кумулянтний опис ще не систематизований — однак методологічна установка вже задана: оцінювати параметри негаусівських випадкових процесів через нелінійні поліноміальні функціонали від моментів спостережуваних статистик, а не через лінійну статистику й апріорну функцію розподілу.

Саме ця установка і є тим, що еволюціонувало в наступні десятиліття у сім'ю взаємо-

пов'язаних апаратів — і саме її повторно й незалежно реконструюють у 2026 році автори статті [6], про яку йдеться в § 8. Між цими двома точками лежить півстоліття внутрішньої роботи школи, яку наступні розділи послідовно розгортають.

3. Перехід 1973–1987: від ядер Вольтера до нелінійного оцінювання негаусівських сигналів

П'ятнадцять років, що відокремлюють кандидатську дисертацію 1972/1973 р. від першої монографії 1987 р. «Нелінійна оцінка параметрів негаусівських радіофізичних сигналів» (Київ: Вища школа, 191 с.) [8], складають найменш видимий, але концептуально центральний період еволюції школи. Цей період охоплює завершення томського етапу біографії Кунченка (1962–1978, кафедра радіофізики ТДУ та Сибірський фізико-технічний інститут) і його кіровоградський етап (1979–1990, доцент, згодом завідувач кафедри вищої математики Кіровоградського інституту сільськогосподарського машинобудування). Завершується період захистом докторської дисертації 1988 р. у спеціалізованій раді при Харківському державному університеті за тією самою спеціальністю «радіофізика, включаючи квантову радіофізику», що й кандидатська [7].

Документальний слід цього періоду в публічно доступних джерелах фрагментарний. Відкриті бібліотечні каталоги дають точну назву й шифр кандидатської (§ 2), і дозволяють локалізувати монографію 1987 р., але не зберігають повного списку статей і доповідей між цими двома датами. Це не виняткова ситуація — для радянських авторів радіофізичного профілю 1970-х–1980-х основний публікаційний канал ішов через журнали, а також через закриті відомчі звіти НДР і збірники конференцій, оцифровані лише вибірково.

Концептуально, однак, спрямованість руху чітко простежується за порівнянням двох опорних точок — кандидатської 1972/1973 і монографії 1987.

У монографії 1987 р. вже присутні всі базові елементи, які складуть зрілий апарат школи. Поняття стохастичного поліному як випадкової величини, що є лінійною комбінацією функцій (степеневих, тригонометричних, експоненційних) від спостережуваної випадкової величини, з матрицею центрованих корелянтів і об'ємом тіла поліному як ключовими інваріантами [4]. Постановка задачі оцінювання параметрів через максимізацію стохастичного поліному, в якій оцінки знаходяться як точки глобального максимуму математичного сподівання поліному, що розглядається як функція невідомого параметра. Доведення асимптотичної ефективності таких оцінок зі зростанням степеню поліному. Перенесення цього апарату з оцінювання параметрів випадкових величин на ширший клас задач — оцінювання параметрів сигналів на негаусівському тлі.

Ключовий концептуальний зсув від кандидатської 1972/1973 до монографії 1987 — перехід від функціонального опису “вхід-вихід” до моментно-кумулянтного опису розподілу. У вихідній вольтерівській постановці ядра h_n описували фізичний канал передачі сигналу, навіть якщо метою було оцінювання параметра, а не ідентифікація системи. У зрілому апараті 1987 р. поліноміальна структура переноситься з простору сигналів у простір моментів: коефіцієнти h_i перестають бути функціями часових затримок τ_1, \dots, τ_n і стають коефіцієнтами розкладу за моментними або кумулянтними характеристиками випадкової величини. Цей зсув звільняє теорію від прив'язки до конкретної фізики каналу і робить її універсальною. Один і той самий апарат тепер працює і для оцінювання параметрів вибірки, і для оцінювання параметрів процесу, і для побудови вирішних правил перевірки гіпотез — бо всі ці задачі зводяться до операцій з моментами.

Другий концептуальний зсув цього періоду — обмеження класу досліджуваних розподілів через “близькість до гаусового”. У монографії 1987 р. та працях наступних років послідовно розвивається ідея перфорації кумулянтного опису [4]: для багатьох практично важливих

задач кумулянтні коефіцієнти вище деякого порядку настільки малі, що ними можна знехтувати, обнуляючи їх у моделі. Шляхом комбінації різних типів перфорації виділяються три класи негаусівських випадкових величин — асиметричні, ексцесні й асиметрично-ексцесні, які отримують назву «близьких до гаусових». Ця класифікація стане основою для канонічної англійської монографії 2002 р. *Polynomial Parameter Estimations of Close to Gaussian Random Variables* (Aachen: Shaker Verlag, 396 с.) [9], назва якої прямо відображає цей теоретичний хід.

Третій зсув — поява моментного критерію якості формування вирішних правил. Вже в монографії 1987 р. і в статтях кінця 1980-х — початку 1990-х оформлюється ідея, що поліноміальний апарат застосовний не тільки до оцінювання, а й до перевірки гіпотез: розклад логарифму відношення правдоподібності у стохастичний ряд з коефіцієнтами, оптимальними за моментними критеріями, дає альтернативу класичному критерію Неймана-Пірсона, не вимагаючи знання повної функції розподілу [4]. Ця гілка вперше отримує систематичне оформлення у доповіді Ю.П. Кунченка на IEEE International Symposium on Information Theory в Ульмі 1997 р. [12a] — цей факт варто підкреслити окремо: апарат школи був присутній у міжнародній IEEE-літературі вже за чверть століття до сьогоденного періоду її продовження. Ця гілка згодом викристалізується у працях Кунченка з В.В. Палагіним та С.С. Мартиненком 1998–2006 рр. [12, 13] і складе фундамент сигнально-детекторної гілки школи (§ 6.2).

Таким чином, період 1973–1987 рр. — це період, у який ідея, зародок якої присутній у кандидатській, формалізується в самостійний апарат. Стохастичний поліном Кунченка як математичний об'єкт, ММПл як метод оцінювання, моментно-кумулянтний опис як форма інформації, перфорація як прийом класифікації, близькі до гаусових випадкові величини як цільовий клас. Усе це — наслідок відносно тихого внутрішнього ходу 15-річної роботи, документально зафіксованого тільки на двох опорних точках, але концептуально безперервного.

4. Зрілість школи 1991–2006: оформлення апарату стохастичних поліномів

Період між монографією 1987 р. і смертю Юрія Петровича 6 серпня 2006 р. — це сімнадцять років, упродовж яких школа з тематичного напрямку одного автора перетворюється на повноцінну інституційну формацію з власною кафедрою (з 1990 р. — кафедра радіотехніки Черкаського інженерно-технологічного інституту, нині ЧДТУ), власною термінологією, власним канонічним корпусом монографій та першим поколінням учнів. Цей період відкривається переїздом Кунченка з Кіровограда до Черкас на початку 1990 р. і закривається посмертною монографією 2006 р., яка стала підсумковим синтезом теорії.

4.1. Канонічний корпус монографій

Книжковий канон школи, оформлений у цей період, складається з шести монографій, що утворюють внутрішньо узгоджену послідовність. Перша — вже згадана «Нелінійна оцінка параметрів негаусівських радіофізичних сигналів» 1987 р. [8] — слугує мостом між кандидатським періодом та кафедральною роботою в Черкасах. Друга — «Оцінка параметрів випадкових величин методом максимізації поліному» (Київ: Наукова думка, 1991/1992; у співавторстві з Ю.Г. Легою) [2] — стає першим систематичним викладом ММПл як методу. Третя — «Полиномиальные оценки параметров близких к гауссовским случайных величин. Часть 1» (Черкаси, 2001) разом з «Часть 2», написаною у співавторстві з С.В. Заболотнім — фіксує черкаський етап і виводить класифікацію близьких до гаусових величин (асиметричних, ексцесних, асиметрично-ексцесних) у форму, безпосередньо орієнтовану на прикладні задачі [10].

Четверта монографія — *Polynomial Parameter Estimations of Close to Gaussian Random*

Variables (Aachen: Shaker Verlag, 2002, 396 с.) [9] — складає головний англомовний канон школи. Її поява пов'язана з гостьовим перебуванням Кунченка в Інституті техніки зв'язку Ганноверського університету в 2001–2002 рр., де він читав курс лекцій про метод максимізації поліному. Ця монографія залишається донині єдиним повним викладом апарату ММПл англійською мовою, і саме її цитують усі без винятку міжнародні публікації школи 2010–2026 рр. як головну точку входу.

П'ята і шоста монографії 2003–2006 рр. — «Полиномы приближения в пространстве с порождающим элементом» (К.: Наукова думка, 2003, 243 с.) [3а], її україномовна версія «Поліноми наближення у просторі з породжувальним елементом» (К.: Наукова думка, 2005) [3] та підсумкова «Стохастические полиномы» (К.: Наукова думка, 2006, 275 с.) [11] — оформлюють геометричну інтерпретацію апарату. Тут вводиться простір з порідним елементом (простір Кунченка) як абстрактне формальне середовище, в якому стохастичний поліном існує як об'єкт незалежно від конкретного класу базисних функцій. Саме ця геометризація відкриває третю гілку школи — розклад в просторі із породжувальним елементом для розпізнавання образів, до якої повернемося в § 6.3.

4.2. Формальне ядро апарату

Зріла форма апарату стохастичних поліномів, оформлена в монографіях 2002–2006 рр., у компактному викладі учнів школи [4] виглядає так. Нехай ξ — спостережувана випадкова величина з невідомим параметром $\vec{\theta}$. Розглядається множина функцій $\{\varphi_i(\xi)\}_{i=1}^S$, лінійно незалежних на області допустимих значень параметра. Узагальнений стохастичний поліном степеня S визначається як випадкова величина

$$\eta_S = h_0 + \sum_{i=1}^S h_i \varphi_i(\xi), \quad |h_i| < \infty,$$

де коефіцієнти h_i — не випадкові константи. Якщо $\varphi_i(\xi) = \xi^i$, поліном називається степеневим і повністю описується через початкові моменти $\alpha_i(\vec{\theta}) = E\{\xi^i\}$. Якщо $\varphi_i(\xi) = \cos(ik\xi)$ або $\varphi_i(\xi) = \sin(ik\xi)$ — тригонометричним і описується через характеристичну функцію.

Ключовою характеристикою поліному є матриця центрованих корелянтів

$$F_{i,j}(\vec{\theta}) = \Psi_{i,j}(\vec{\theta}) - \Psi_i(\vec{\theta})\Psi_j(\vec{\theta}),$$

де $\Psi_{i,j}(\vec{\theta}) = E\{\varphi_i(\xi)\varphi_j(\xi)\}$, $\Psi_i(\vec{\theta}) = E\{\varphi_i(\xi)\}$. Дисперсія поліному виражається через матрицю $F_S = \|F_{i,j}\|_{i,j=1}^S$ як квадратична форма

$$\sigma_\eta^2 = \sum_{i=1}^S \sum_{j=1}^S h_i h_j F_{i,j}(\vec{\theta}).$$

Матрицю F_S Кунченко називає тілом стохастичного поліному, її детермінант $\Delta_S(\vec{\theta}) = |F_S|$ — об'ємом тіла. Умова не виродженості $\Delta_S(\vec{\theta}) > 0$, що впливає з властивостей детермінанта Грама за лінійної незалежності $\{\varphi_i\}$, забезпечує існування і єдиність розв'язку задачі оцінювання параметра. Для степеневого поліному корелянти виражаються прямо через моменти: $\Psi_{i,j} = \alpha_{i+j}$, $F_{i,j} = \alpha_{i+j} - \alpha_i \alpha_j$.

4.3. Метод максимізації поліному

ММПл будується на доведеній Кунченком властивості: за певних умов на коефіцієнти h_i математичне сподівання стохастичного поліному як функція параметра θ має глобальний максимум в околі дійсного значення цього параметра. Формально, оцінка $\hat{\theta}_{\text{ММПл}}$ знаходиться як точка максимуму функції

$$L_S(\theta; x_1, \dots, x_N) = \sum_{i=1}^S h_i^*(\theta) \cdot \frac{1}{N} \sum_{n=1}^N \varphi_i(x_n),$$

де $h_i^*(\theta)$ — оптимальні коефіцієнти, що мінімізують дисперсію оцінки за заданого θ . Розв'язок системи лінійних рівнянь $F_S(\theta) \cdot \vec{h} = \vec{b}(\theta)$, де $\vec{b}(\theta)$ — вектор, що залежить від похідних Ψ_i за параметром, дає явну форму оптимальних коефіцієнтів.

Центральним результатом є асимптотична поведінка дисперсії оцінки. Для оцінювання середнього $\theta = \mu$ асиметричного негаусівського розподілу з кумулянтами c_2, c_3, c_4, \dots , дисперсія оцінки, отриманої ММПл степеня $S = 2$, виражається у вигляді

$$\sigma_{\mu, \text{ММПл-2}}^2 = \frac{c_2}{N} \cdot g_2, \quad g_2(\vec{\theta}) = 1 - \frac{c_3^2}{c_2(2c_2 + c_4/c_2)}.$$

У стандартній безрозмірній формі через коефіцієнти асиметрії $\gamma_3 = c_3/c_2^{3/2}$ та ексцесу $\gamma_4 = c_4/c_2^2$:

$$g_2 = 1 - \frac{\gamma_3^2}{2 + \gamma_4}.$$

Ця формула — коефіцієнт варіаційної редукції ММПл другого степеня — займає одне із центральних місць в усьому апараті школи. Її значення легко інтерпретувати. Для гаусівського розподілу $\gamma_3 = 0$, $\gamma_4 = 0$, отже $g_2 = 1$ — ММПл збігається з класичним вибіркоvim середнім, виграшу немає. Для розподілів, у яких виконуються потрібні моментні умови і $g_2 < 1$, оцінка ММПл-2 має меншу асимптотичну дисперсію, ніж вибіркоче середнє; величина редукції визначається характеристиками розподілу, а не лише обсягом вибірки N .

Узагальнення на $S \geq 3$ у регулярних класах може зменшувати g_S , наближаючи оцінку до межі ефективності за Крамером-Рао. У межі $S \rightarrow \infty$ оцінка ММПл асимптотично еквівалентна оцінці максимальної правдоподібності, при цьому не вимагаючи знання повної функції розподілу: достатньо знання моментів до $2S$ -го порядку. Саме ця властивість і робить ММПл семіпараметричним методом — компромісом між параметричним підходом (який потребує апріорі повного розподілу) і непараметричним (який ігнорує інформацію вищих моментів) [4].

4.4. Перфорація кумулянтного опису та класифікація близьких до гаусових величин

Практичне застосування формули (6) і її узагальнень на $S \geq 3$ упирається в проблему, яку Кунченко формулює як проблему незамкненості: для оцінювання S -го коефіцієнта потрібні моменти до $2S$ -го порядку, що породжує нескінченний ланцюжок рівнянь моментів [4]. Стандартний прийом обнуління моментів вище деякого порядку (так звана статистична лінеаризація) часто виявляється некоректним і призводить до значних похибок.

Альтернатива, запропонована Кунченком — перфорація кумулянтного опису. Ідея полягає у тому, що в багатьох практично важливих задачах кумулянтні коефіцієнти вище деякого порядку малі настільки, що їх можна обнулити, тоді як певні кумулянти вищих порядків

залишаються інформативними і враховуються при синтезі алгоритму, а решта приймає довільні значення. Шляхом комбінації різних типів перфорації виділяються три класи близьких до гаусових випадкових величин:

- асиметричні (інформативні γ_3 , обнулені $\gamma_4 = \gamma_5 = \dots = 0$);
- ексцесні (інформативні γ_4 , обнулені $\gamma_3 = \gamma_5 = \dots = 0$);
- асиметрично-ексцесні (інформативні обидва, γ_3 і γ_4).

Ця класифікація — не лише математична зручність, а конкретний інструмент моделювання радіотехнічних сигналів і завад, для яких емпірично відомо, що відхилення від гаусівського розподілу зосереджені переважно у третьому й четвертому моментах. Для кожного з трьох класів зрілий апарат школи дає замкнені формули оцінок, дисперсій, і умов застосовності.

4.5. Завершення черкаського періоду

Останні роки життя Юрія Петровича (2003–2006) проходять у напруженому темпі: міжнародні відрядження, написання монографій, низка спільних статей з учнями по моментними критеріями якості типу Неймана-Пірсона для перевірки статистичних гіпотез [12, 13] (продовжуючи лінію, започатковану в IEEE ISIT 1997 [12a]), робота на посаді проректора з науково-дослідної роботи та міжнародних зв'язків ЧДТУ. У 2006 р. безпосередньо перед смертю Кунченка довів до захисту дві дисертації: А.В. Гончарова — «Оцінка параметра постійного сигналу при близьких до гаусівських адитивних завадах» (спец. 01.05.02) та Т.В. Воробкало — «Методи та алгоритми оцінювання кута надходження гармонічного сигналу на антенну решітку при негаусівських завадах» (спец. 01.05.02) [7]. 20 січня 2006 р. Указом Президента України Юрію Петровичу присвоєно почесне звання «Заслужений діяч науки і техніки України».

До моменту смерті школа існує як зріла структура з власною інституційною основою. Шістнадцять років роботи в Черкасах. Шість кандидатських дисертацій захищені під керівництвом Кунченка: В.В. Палагін 1999, С.В. Заболотній 2000, О.С. Гавриш 2001, С.С. Мартиненко 2003, А.В. Гончаров та Т.В. Воробкало 2006 [7]. Шість монографій і понад 150 наукових праць. Виокремлений теоретичний апарат, термінологія, класифікація задач. Перший склад кафедри радіотехніки ЧДТУ, який стане інституційною основою школи на наступні два десятиліття. Подальшу долю школи — як вона пережила втрату засновника, як розвинулася в три сучасні гілки, як вийшла на міжнародний рівень — розглядає наступний розділ.

5. Школа як інституційний феномен: генеалогія і географія

Переглядаючи історію школи Кунченка з точки 2026 р., бачимо структуру, що виходить за межі звичайного «наставник — учні». Це багатопокілінна мережа, побудована на трьох рівнях: безпосередні учні Кунченка, які захищалися під його керівництвом у 1999–2006 рр.; друге покоління, очільниками якого стали В.В. Палагін та С.В. Заболотній з захистами докторських робіт у 2013 та 2015 рр.; і незалежні застосування апарату, що розгортаються поза прямою генеалогічною лінією, але опертям мають канонічні монографії школи. Офіційний реєстр захищених дисертацій підтримується на сайті кафедри і станом на 2026 р. налічує п'ятнадцять дисертацій за тематикою наукової школи професора Ю.П. Кунченка [39].

Окреме зауваження. На кафедрі радіотехніки ЧДТУ протягом черкаського періоду Кунченка були захищені також інші дисертаційні роботи, у яких Юрій Петрович не виступав науковим керівником: дві докторські (В.М. Шараров, 1998 р.; Ю.Г. Лега, 2001 р.) і одна кандидатська (О.О. Ситник, 1997 р.) [7]. У переліку учнів школи в наступних підрозділах ці три дисертації

не наводяться, оскільки їхні автори не були учнями Кунченка в формальному сенсі, хоча належать до спільного інституційного контексту кафедри.

5.1. Перше покоління: безпосередні учні Кунченка

Володимир Васильович Палагін. Кандидатська 1999 р. «Алгоритми виявлення сигналів на фоні негауссівських завад за критерієм асимптотичної нормальності» (спец. 05.12.01 «Теоретична радіотехніка»; науковий керівник — Ю.П. Кунченко) [14, 39]. Палагін працював на кафедрі радіотехніки ЧДТУ з 1992 р. (тобто був з Кунченком практично з моменту створення кафедри). У 2013 р. захистив докторську дисертацію «Математичні моделі, методи та засоби виявлення і розрізнення сигналів на фоні негауссових завад» за спеціальністю 01.05.02 «Математичне моделювання та обчислювальні методи»; науковим консультантом виступив д.т.н., професор А.Ф. Верлань [5, 39]. З 2014 р. — завідувач кафедри робототехнічних і телекомунікаційних систем та кібербезпеки ЧДТУ. Палагін є інституційним продовжувачем наукової школи в ЧДТУ.

Сергій Васильович Заболотній прийшов до школи Кунченка ще студентом 3-го курсу. Дипломна робота 1995 р. була присвячена розкладу випадкових величин і процесів у просторі з порідним елементом — задачі, яка згодом стала першою постановкою його кандидатської дисертації. Тему пізніше було переформульовано Кунченком на пов'язану з методом максимізації поліному, що відобразило один із типових моментів роботи школи: внутрішню рухливість учнів між концептуальними гілками апарату. Кандидатська 2000 р. «Нелінійні алгоритми визначення параметрів негауссових випадкових послідовностей у каналах інформаційно-вимірювальних систем» захищена за спеціальністю 05.11.16 «Інформаційно-вимірювальні системи» під науковим керівництвом Ю.П. Кунченка [15, 39]. Докторська 2015 р. «Інформаційна технологія ймовірного діагностування розладнання параметрів негауссових послідовностей» захищена в Українській академії друкарства за спеціальністю 05.13.06 «Інформаційні технології»; науковим консультантом був Л.С. Сікора [4, 39]. Хоча за формальною спеціальністю докторська вийшла за межі радіотехнічного профілю школи, вона зберегла центральну роль апарату стохастичних поліномів і моментно-кумулянтного опису, перенісши його у сферу інформаційних технологій діагностування.

Юрій Григорович Лега формально не належить до учнів Кунченка в генеалогічному сенсі. Він був у першому складі кафедри, заснованої Кунченком 1990 р., і виступив співавтором книги «Оцінка параметрів випадкових величин методом максимізації поліному» 1991/1992 р. [2]. У 2001 р. захистив докторську дисертацію за тематикою наближеною до школи Кунченко; у 2006–2014 рр. — ректор ЧДТУ. Лега — інституційний союзник і співтворець черкаського етапу школи, який після смерті Кунченка частково переніс адміністративну вагу й у 2013 р. виступив керівником кандидатської дисертації одного з представників другого покоління школи — В.В. Ковалю (к.т.н. 2013 р., спец. 01.05.02, тема «Моделі та методи поліноміального оцінювання параметрів сигналів на фоні мультиплікативних та адитивно-мультиплікативних завад»).

Решта прямих учнів Кунченка з канонічного переліку [39]:

- О.С. Гавриш — к.т.н. 2001 р., спец. «Радіофізика», тема «Алгоритми виміру параметрів гармонічного і полігармонічного сигналів при негауссівських завадах»;
- С.С. Мартиненко — к.т.н. 2003 р., спец. «Радіофізика», тема «Виявлення сигналів на фоні негауссівських завад поліноміальними алгоритмами»;
- А.В. Гончаров — к.т.н. 2006 р., спец. 01.05.02, тема «Оцінка параметра постійного сигналу при близьких до гауссівських адитивних завадах»;
- Т.В. Воробкало — к.т.н. 2006 р., спец. 01.05.02, тема «Методи та алгоритми оцінюва-

ння кута надходження гармонічного сигналу на антенну решітку при негаусівських завадах».

У сучасній структурі школи А.В. Гончаров відіграв радше роль продовжувача незавершеного керівництва Кунченка: він фактично довів до захисту В.В. Філіпова, який починав як аспірант Кунченка. Крім того, Гончаров був формальним керівником О.М. Ткаченка, тоді як концептуальне керівництво цією роботою належить С.В. Заболотньому.

5.2. Друге покоління: дві основні лінії

Через два десятиліття після смерті Кунченка школа налічує щонайменше вісім захищених дисертацій другого покоління. Її основна генеалогічна структура розгортається за двома вертикальними лініями — Палагіна і Заболотнього; поруч із ними існують окремі споріднені захисти, пов'язані з іншими представниками першого покоління та інституційним оточенням кафедри. Ця структура відображена в офіційному реєстрі ЧДТУ [39].

Лінія Палагіна — найповніше представлена сигнально-детекторна гілка:

- О.В. Івченко — к.т.н. 2015 р., спец. 01.05.02, тема «Математичні моделі, методи та засоби оцінювання параметрів негаусових корельованих випадкових процесів»; науковий керівник — В.В. Палагін;
- С.А. Лелеко — к.т.н. 2018 р., спец. 01.05.02, тема «Математичні моделі та методи виявлення сигналів на фоні негаусівських завад за моментним критерієм якості»; науковий керівник — В.В. Палагін;
- Д.А. Ведерніков — PhD 2021 р., спец. 122 «Комп'ютерні науки», тема «Математичні моделі, методи та засоби оцінювання параметра постійного сигналу на фоні негаусових корельованих завад»; науковий керівник — В.В. Палагін [16];
- Д.О. Смірнов — PhD 2025 р., спец. 122 «Комп'ютерні науки», тема «Математичні моделі, методи та засоби виявлення постійного сигналу на фоні негаусових корельованих завад»; науковий керівник — В.В. Палагін [17];
- О.С. Зорін — PhD-захист запланований на 2026 р., спец. 152 «Метрологія та інформаційно-вимірювальна техніка», тема «Моделі та методи оцінювання та виявлення сигналів на фоні негаусових завад в інформаційно-вимірювальних системах»; науковий керівник — В.В. Палагін [39].

Лінія Заболотнього — регресійно-оцінювальна гілка:

- В.О. Селін — к.т.н. 2013 р., спец. 01.05.02, тема «Моделі та методи нелінійного оцінювання параметрів поліноміальних трендів при негаусовій стохастичній компоненті»; науковий керівник — С.В. Заболотній;
- А.В. Чепинога — к.т.н. 2016 р., спец. 01.05.02, тема «Методи поліноміального оцінювання параметрів полігаусових моделей при моментно-кумулянтному описі»; науковий керівник — С.В. Заболотній;
- О.М. Ткаченко — PhD 2021 р., спец. 122 «Комп'ютерні науки», тема «Поліноміальні методи та засоби оцінювання параметрів регресії з використанням моделей негаусових помилок» [18]. Концептуальне керівництво належить С.В. Заболотньому, з яким О.М. Ткаченко спільно опублікував усі ключові праці своєї дисертаційної роботи 2017–2021 рр. [40, 41].

Окремо в межах другого покоління стоїть дисертація В.В. Філіпова — к.т.н. 2016 р., спец. 01.05.02, тема «Методи спільного оцінювання параметрів постійного сигналу та негаусівських завад з використанням усічених стохастичних поліномів». Формальним науковим керівником

виступив А.В. Гончаров, але генеалогічно цей захист слід читати як доведення до завершення роботи аспіранта Кунченка після смерті засновника школи. Тому він важливий не як окрема вертикальна лінія, а як приклад спадкоємного завершення теми, започаткованої ще в кунченківському науковому контексті.

5.3. Географія міжнародних колаборацій

Міжнародний слід школи реальний, але не масовий. Це радше мережа цільових двосторонніх колаборацій, ніж широке західне підхоплення апарату. Опорні точки на карті:

Польща — найпродуктивніший напрямок. Тандем С.В. Заболотний (Черкаси) + З.Л. Варша (Промисловий інститут автоматики і вимірювань, Варшава) дав від 2015 р. близько п'ятнадцяти спільних публікацій, зокрема, у щорічній серії Springer AISC/LNNS Automation (Варшава) [21–25]. Тематика — поліноміальне оцінювання параметрів вимірювань з асиметричними розподілами, регресія, ARIMA-моделі.

Словаччина — Технічний університет Кошице. Колаборація В.В. Палагін (ЧДТУ) + Й. Югар, Л. Вокорокос, С. Марчевський (TU Košice). Ключові публікації — стаття в Journal of Electrical Engineering (Bratislava, 2016) [26] та в IET Signal Processing (2017) [27].

Німеччина — Ганноверський університет, Інститут техніки зв'язку, де Кунченко був гостем у 2001–2002 рр. Прямий результат візиту — публікація канонічної англомовної монографії 2002 р. у Shaker Verlag (Aachen) [9].

5.4. Інституційні артефакти і меморіальна інфраструктура

Після смерті Кунченка в 2006 р. в Черкасах створено меморіальну інфраструктуру школи: Музей історії радіотехніки імені Ю.П. Кунченка (з 2013 р. при кафедрі радіотехніки ЧДТУ); Благодійний фонд «Наукова школа ім. Юрія Петровича Кунченка», президентом якого була його дружина В.І. Кунченко-Харченко; меморіальна дошка на будинку, де він жив; експозиційний фонд у Черкаському обласному краєзнавчому музеї (відкритий 20 травня 2008 р.) [7]. У 2010-х рр. при кафедрі регулярно проводилася Міжнародна науково-практична конференція «Обробка сигналів і негаусівських процесів» (ОСНП), присвячена пам'яті професора Ю.П. Кунченка. Активно були проведені VII конференції в 2019 р. [29] та VIII — 25–26 травня 2021 р. [42]. Після 2021 р. конференцію не проводилось, що зумовлено відомими обставинами війни, які з 2022 р. суттєво обмежують академічне життя в Україні.

6. Три гілки сучасної школи 2006–2026

Внутрішня таксономія школи, зафіксована учнями [4], розрізняє дві концептуальні гілки апарату стохастичних поліномів — статистичне оцінювання параметрів через ММПл та перевірку статистичних гіпотез, причому остання має дві підгілки: розклад логарифма відношення правдоподібності у стохастичному ряді з оптимальними за моментними критеріями коефіцієнтами, і розклад у просторі з порідним елементом для розпізнавання образів. У термінах активних дослідницьких груп 2006–2026 рр. це дає три гілки школи з різними центрами тяжіння.

6.1. Регресійно-оцінювальна гілка

Найбільш активна у 2018–2026 рр. за обсягом публікацій — група С.В. Заболотнього з польським партнерством З.Л. Варші. До групи в Черкасах належать також прямі аспіранти Заболотнього, чії дисертації прямо розгорнули регресійно-оцінювальну лінію: В.О. Селін (2013, поліноміальні тренди при негаусівських стохастичних компонентах), А.В. Чепинога (2016, поліноміальне оцінювання параметрів полігаусових моделей при моментно-кумулянтному

описі) та О.М. Ткаченко (PhD 2021, поліноміальні методи оцінювання параметрів регресії з негаусовими помилками). Саме роботи Ткаченка разом із Заболотнім і Варшею вивели цю гілку в сучасну регресійну постановку — від оцінювання параметрів розподілів до лінійної, нелінійної та часово-рядної регресії. Тематичне ядро: поліноміальні оцінки параметрів за асиметричних і платикуртичних розподілах помилок, з прицілом на сучасні регресійні моделі та часові ряди.

Ключові публікації: Polynomial parameter estimation of exponential power distribution data (2018) [30], Polynomial estimation of linear regression parameters for asymmetric PDF (Springer Automation 2018) [22], Estimation of linear regression parameters for symmetric non-Gaussian errors (Springer Automation 2019) [23], Estimating parameters of linear regression with an exponential power distribution of errors by using a polynomial maximization method (2021) [31], Polynomial maximization method for estimation of asymmetric non-Gaussian MA models (Springer Automation 2023) [24], Application of PMM for estimating nonlinear regression parameters (Springer Automation 2024) [25]. Окрему лінію складають роботи з перевірки статистичних гіпотез про середнє в просторі з порідним елементом — зокрема, стаття Заболотній–Мартиненко–Салипа в *Radioelectronics and Communications Systems* (2018) [10a].

Найновіша точка цієї гілки — препринт 2025 р. на arXiv: Applying PMM to estimate ARIMA models with asymmetric non-Gaussian innovations [32]. Це перша поява ММПл/ПММ на arXiv у форматі повноформатної дослідницької статті, що символічно відкриває школу для глобальної статистичної спільноти. У препринті проводиться 128 тисяч симуляцій Монте-Карло для ARIMA(p,d,q) з гамма-, логнормальними та хі-квадрат інноваціями, демонструючи вигравш PMM2 над класичними оцінювачами на 30–50% за помірної асиметрії.

Програмною інфраструктурою цієї гілки є R-пакет *EstemPMM*, опублікований у CRAN у листопаді 2025 р. [33]. Пакет реалізує PMM2 (для асиметричних розподілів) і PMM3 (для симетричних платикуртичних), з функцією автоматичного вибору `pmm_dispatch`, що оцінює γ_3, γ_4 за вибіркою і обирає між OLS, PMM2 і PMM3 за критерієм g_S . Це робить ММПл відтворюваним для широкої наукової спільноти, не вимагаючи від користувача вручну реалізовувати нормальні рівняння. До інженерної інфраструктури школи належить також декларативний патент України на корисну модель «Спосіб генерації випадкових величин» (Заболотній, Чепинога, Салипа, 2010/2011) [33a].

6.2. Сигнально-детекторна гілка

Центр — В.В. Палагін, Черкаси, з міжнародною коаліцією (TU Košice — Й. Югар, Л. Вокорокос, С. Марчевський; ЧДТУ — О.В. Івченко, Д.А. Ведерніков, Д.О. Смірнов, О. Палагіна, А. Гончаров, В. Уманець). До черкаської групи Палагіна, окрім О.В. Івченка, належать: С.А. Лелеко (к.т.н. 2018, моментний критерій якості виявлення сигналів), Д.А. Ведерніков (PhD 2021, оцінювання параметра постійного сигналу), Д.О. Смірнов (PhD 2025, виявлення постійного сигналу) і О.С. Зорін (PhD-захист 2026, метрологічне застосування). Усі ці дисертації послідовно розгортають апарат стохастичних поліномів на ширший клас задач сигнальної обробки на корельованому негаусівському тлі — від пасивного виявлення до спільного оцінювання параметрів сигналу і завад.

Ключові публікації: спільні роботи 2014–2017 рр. з кумулянтними детекторами на корельованих негаусівських даних [34]; стаття в *Journal of Electrical Engineering* (2016) про сумісне оцінювання параметрів сигналів у негаусівському шумі [26]; стаття в *IET Signal Processing* (2017) про оцінювання корельованих негаусівських процесів — перша поява школи в журналі рівня Q1 [27]; робота в *Circuits, Systems, and Signal Processing* (2017) про виявлення сигналів у корельованому негаусівському шумі через статистики вищих порядків [35]; *Mathematical modeling of signal detection in non-Gaussian correlated noise* (Springer LNNS 2023) [36]; *Cumulant Detector of Non-Gaussian Signals against Background of Non-Gaussian Interferences*

(Radioelectronics and Communications Systems, 2024) [37].

6.3. Гілка розпізнавання образів і template matching

Найменша за обсягом, але найоригінальніша за концептуальним ходом гілка. Центральна ідея — використання розкладу в просторі з порідним елементом для побудови ознак, що мінімізують реконструкційну похибку для конкретного класу сигналів і максимізують для інших класів. Якщо за класом ознак реконструкція даного об'єкту виявляється точнішою, ніж за іншими, об'єкт класифікується як належний цьому класу.

Незалежна школа Чертова в НТУ «КПІ» розгорнула цю гілку у двох паралельних лініях. Лінія Чертова-Таврова (статистичний аналіз даних, груповий аналіз, мікрофайли): піонерна стаття Use Kunchenko Polynomials for the Analysis of the Statistical Data в Eastern-European Journal of Enterprise Technologies (2010) [38]. Лінія Чертова-Слипець (template matching, біомедичні сигнали): препринт Kunchenko's Polynomials for Template Matching (arXiv 2011, перша поява імені Кунченка на arXiv узагалі) [19]; стаття Epileptic seizures diagnose using Kunchenko polynomials template matching у Springer ESMI 2012 [20]. Застосування — діагностика епілептичних нападів на ЕЕГ, аналіз статистичних даних, в перспективі — біомедичні сигнали загалом.

Внутрішньо в школі ця гілка тісно пов'язана з докторською роботою С.В. Заболотнього 2015 р. [4] про ймовірнісне діагностування розладнання параметрів негаусівських послідовностей: розклад у просторі з порідним елементом використовується як префільтрація для зменшення дисперсії процесу перед застосуванням непараметричних тестів зміни розподілу. Це елегантне поєднання апарату декомпозиції в просторі з порідним елементом з класичною теорією виявлення розладнань (CUSUM, GRSh, Колмогорова-Смірнова), яке відкриває можливість гібридних детекторів — параметричних усередині класу нормальної роботи, непараметричних за змін поза класом.

7. Школа Кунченка серед суміжних теорій

Апарат стохастичних поліномів Кунченка не виник у вакуумі. Початок 1970-х рр., коли Юрій Петрович захищав кандидатську дисертацію, був періодом одночасного розгортання кількох незалежних, але концептуально близьких напрямків в обробці негаусівських випадкових процесів. Зведення цих напрямків в єдину карту дозволяє чіткіше побачити унікальну позицію школи Кунченка та відповісти на запитання: чому, маючи 50-річний апарат, школа все ще лишається малопомітною в глобальній статистичній літературі?

7.1. Класична теорія Вольтера-Вінера: попередник, а не альтернатива

Найочевидніший попередник школи — класична теорія функціональних рядів Вольтера-Вінера, оформлена в монографіях W.J. Rugh Nonlinear System Theory: The Volterra/Wiener Approach (1981) [43], M. Schetzen The Volterra and Wiener Theories of Nonlinear Systems (1980) [44], V.J. Mathews і G.L. Sicuranza Polynomial Signal Processing (2000) [45]. Це домінуючий західний канон нелінійної обробки сигналів, у якому ряди Вольтера використовуються переважно для ідентифікації нелінійних систем з пам'яттю — каналів передачі, підсилювачів потужності, акустичних трактів.

Кандидатська Кунченка 1972/1973 рр. виходила саме з цієї теоретичної бази, але робила концептуальний поворот: ряд Вольтера використовувався не для ідентифікації системи, а для знаходження оцінок невідомих параметрів випадкових процесів. Це принципова зміна предметної області — від системи до статистичної задачі. Як показано в § 3, цей поворот відкрив шлях до подальшого узагальнення на стохастичний поліном від моментних характеристик, що звільняв апарат від прив'язки до фізики каналу.

Західна школа цей поворот не зробила. Вольтерівські ядра в роботах Schetzen, Mathews, Sicuranza залишились функціями часових затримок $h_n(\tau_1, \dots, \tau_n)$, а статистичні задачі (оцінювання параметрів, перевірка гіпотез) розв'язувались окремими апаратами — методом найменших квадратів, методом максимальної правдоподібності, М-оцінюванням. У результаті школа Кунченка і західна вольтерівська традиція розвивались паралельно, без формальних мостів. До 2026 р. — року появи статті Гарячого/Щербініна [6], яку розглядаємо в § 8, — у глобальній літературі немає жодної публікації, де ряди Вольтера і стохастичні поліноми Кунченка були б розглянуті як два полюси одного концептуального простору.

7.2. Вищі порядки статистики: паралельний шлях

Найближча західна паралель школи Кунченка — традиція higher-order statistics (HOS, статистика вищих порядків), оформлена в роботах J.M. Mendel, C.L. Nikias, A.N. Petropulu, G.B. Giannakis, A.K. Swami в 1980-х–1990-х рр. [46–48]. Ця школа активно використовує кумулянти й моменти третього й вищого порядків для аналізу негаусівських сигналів, із застосуваннями до сліпої деконволюції, ідентифікації систем, виявлення сигналів у негаусівському шумі.

Концептуальний перетин зі школою Кунченка глибокий. Обидва напрямки виходять з того самого спостереження: для негаусівських процесів обмеження лінійним описом і другими моментами втрачає принципову частину інформації; вищі моменти й кумулянти несуть статистичну інформацію, яку не можна замінити іншими засобами. Обидва напрямки використовують ці моменти для побудови ефективніших оцінювачів і детекторів.

Розрізнення проходить по способу утилізації моментної інформації. Школа HOS оперує переважно у спектральному домені — біспектри, триспектри, поліспектри як прямі узагальнення енергетичного спектра на вищі порядки. Школа Кунченка оперує у просторі поліноміальних функцій від моментів, із вибором базису (ξ^i , $\cos(ik\xi)$ тощо), оптимізацією коефіцієнтів за моментними критеріями і явною роботою з тілом стохастичного поліному як квадратичною формою. Це робить апарат Кунченка ближчим до класичного методу моментів, але з істотним нелінійним розширенням через поліноміальну структуру.

Прямої формальних мостів між цими двома школами в літературі мало. Окремі виходи школи Кунченка в журнали традиційного HOS-профілю (Circuits, Systems, and Signal Processing 2017 [35], IET Signal Processing 2017 [27]) є радше точковими, ніж систематичною інтеграцією. Це залишається відкритою прогалиною: систематичне порівняння стохастичного поліному Кунченка зі спектральними HOS-оцінювачами у сучасній обробці сигналів — потенційна тема окремого дослідження.

7.3. Робастна статистика і М-оцінювачі Хубера

Ще одна паралель — традиція робастного оцінювання, започаткована P.J. Huber у роботі Robust Estimation of a Location Parameter (1964) і розвинута в монографії Robust Statistics (1981) [49]. Робастні методи будуються на критерії мінімізації суми ψ -функцій від залишків, з вибором ψ -функції так, щоб обмежити вплив викидів і відхилень від нормальності.

Спорідненість зі школою Кунченка — на рівні методологічної установки: обидва підходи стійкі до відхилень від гаусівської ідеалізації. Різниця ж — у формі параметризації цієї стійкості. М-оцінювачі Хубера використовують ψ -функції, що задаються апріорно і не залежать від конкретної форми негаусівського розподілу даних. ММПл Кунченка, навпаки, використовує інформацію про розподіл, але в обмеженій формі — через моменти і кумулянти певного порядку. Це робить ММПл потенційно ефективнішим (за умови, що моменти оцінено точно), а робастні методи — потенційно стійкішими (за умови, що моментна структура може бути спотворена грубими викидами).

Систематичних порівнянь ефективності цих двох підходів на однакових даних у літературі небагато. У сучасних роботах школи [31, 32] заявляється, що ММПл-2 не програє МНК при гаусівських інноваціях і дає виграти при асиметричних розподілах, що ставить його в одну вагову категорію з робастними оцінювачами. Однак прямих бенчмарків ММПл vs Huber M-estimator vs L-моменти Хосейна на сучасних реалістичних датасетах поки немає. Це ще одна біла пляма школи (§ 11).

7.4. Метод узагальнених моментів (GMM Hansen) і L-моменти

L. Hansen у класичній роботі 1982 р. Large Sample Properties of Generalized Method of Moments Estimators [50] оформив метод узагальнених моментів (Generalized Method of Moments, GMM) — апарат, що став стандартом сучасної економетрики. У GMM оцінка знаходиться як розв’язок системи моментних умов з ваговою матрицею, оптимізованою для мінімізації асимптотичної дисперсії. Це фактично узагальнення класичного методу моментів на випадок, коли число моментних умов перевищує число параметрів, що оцінюються.

Ідейна спорідненість GMM і ММПл очевидна: обидва експлуатують вищі моменти, обидва дають оцінки, які асимптотично прагнуть до межі ефективності, обидва не вимагають повного знання функції розподілу. Розрізнення в техніці: GMM використовує лінійні (або квазілінійні) функціонали від моментних умов, тоді як ММПл будує поліноміальні функції від моментів з оптимізованими за дисперсійним критерієм коефіцієнтами. У певному сенсі ММПл можна інтерпретувати як специфічну форму GMM, у якій вагова матриця Hansen замінена на матрицю $F_S(\vec{\theta})$ центрованих корелянтів стохастичного поліному. Однак це інтерпретаційний хід, який у літературі поки не оформлено формальним містком.

Близьким до цього апарату є L-моменти J. Hosking (1990) [51] — лінійні комбінації порядкових статистик, що дають альтернативну параметризацію негаусівських розподілів. L-моменти стійкіші до викидів, ніж класичні моменти, і використовуються переважно в гідрології, метеорології, актуарній статистиці. Школа Кунченка з L-моментами формальних мостів не має; ймовірність систематичної інтеграції цих апаратів — відкрита перспектива.

Близькою до GMM, але концептуально ще ближчою до апарату Кунченка є західна традиція SLS (Second-order Least Squares), започаткована L. Wang у 2003 р. і систематизована в наступні два десятиліття як стандарт для нелінійних регресійних задач з негаусівськими помилками. Зв’язок PMM2 \leftrightarrow SLS має не тільки концептуальну, а й кількісну природу — обидва методи дають практично ідентичні MSE на спільних задачах [25]. Це робить SLS найбільш безпосередньою точкою формального мосту між західною статистичною літературою і апаратом школи Кунченка, тому розгляд цієї паралелі ми виносимо в окремий підрозділ § 7.5.

7.5. Second-order Least Squares (SLS): паралельна траєкторія Заходу

Найбільш концептуально близький західний аналог апарату Кунченка, який не входить до чотирьох попередніх підрозділів цього параграфу, — метод другопорядкових найменших квадратів (Second-order Least Squares, SLS), започаткований L. Wang у 2003 р. на матеріалі нелінійних регресійних моделей з помилками вимірювання Берксонівського типу [52] і систематизований Wang і Leblanc у 2008 р. як універсальна процедура нелінійного оцінювання за асиметричних помилок [53]. У наступному десятилітті метод отримав теоретичне розгортання — аналіз асимптотичної ефективності [54], нові оптимізаційні критерії [55], розширення на ARCH-моделі і часові ряди [56], адаптацію до моделей з множинними кривими [57]. Сьогодні SLS — стандартний інструмент сучасної економетрики й біостатистики для нелінійних задач з негаусівськими помилками.

Концептуальна ідея SLS вкладається в одне речення: до критерію оптимізації стандартного

OLS, який спирається тільки на перший умовний момент $E[y|x] = R(\theta, x)$, додається другий — $E[y^2|x] = R^2(\theta, x) + \sigma^2$ — і параметри θ оцінюються через мінімізацію комбінованого функціоналу від відхилень обох моментів. У формальному вигляді:

$$\hat{\theta}_{SLS} = \arg \min_{\theta} \sum_{v=1}^N \left[(y_v - R(\theta, x_v))^2 + \omega \cdot (y_v^2 - R^2(\theta, x_v) - \sigma^2)^2 \right],$$

з ваговим коефіцієнтом ω , що оптимізується для асимптотичної ефективності.

Концептуальна спорідненість з ММПл степеня $S = 2$ (PMM2) школи Кунченка глибока і структурно симетрична. Обидва методи виходять з того самого спостереження: для негаусівських асиметричних помилок класичний OLS втрачає принципову частину інформації, бо ігнорує другий і третій моменти відхилень. Обидва методи компенсують це додаванням моментної інформації — SLS через додатковий квадратичний доданок у функціоналі втрат, PMM2 через побудову стохастичного поліному 2-го степеня з оптимізованими за моментно-кумулянтним описом коефіцієнтами. Обидва редукуються до OLS у гаусівському випадку (де $\gamma_3 = 0$) і дають значний вигравш у дисперсії оцінок при ненульовій асиметрії.

Конкретне порівняння ефективності SLS і PMM2 на спільних задачах виконано у нещодавній спільній роботі групи Заболотнього з польськими колегами [25] на двох нелінійних регресійних моделях з χ^2 -розподіленими помилками: експоненціальній $y = \theta_1 \exp(\theta_2 x) + \xi$ і моделі росту $y = \theta_1 / [1 + \exp(\theta_2 + \theta_3 x)] + \xi$. Monte Carlo моделювання з обсягами вибірок $N = 30, 50, 100, 200$ і повторами $m = 1000$ дало результат, який можна підсумувати в одному реченні: PMM2 і SLS дають практично ідентичні MSE-метрики (різниця в межах 1–3% залежно від параметра і розміру вибірки), і обидва значно перевершують OLS — від 30% вигравшу при $N = 30$ до 50% вигравшу при $N = 200$, що збігається з теоретичним прогнозом коефіцієнта варіаційної редукції $g_2 \approx 0.56$ для $\chi^2(3)$ -помилки.

Самі автори [25] інтерпретують цей збіг як наслідок використання однакової інформації: «обидва оцінювачі використовують ту саму додаткову інформацію про ймовірнісну природу випадкової складової регресійної моделі у формі моментів регресійних залишків до 4-го порядку». Це коректне технічне пояснення, але воно одночасно фіксує і глибший факт: SLS і PMM2 — це дві різні математичні дороги до того самого практичного результату, які розвивались паралельно і незалежно протягом двадцяти років. SLS — у західній економетричній традиції, починаючи з 2003 р.; PMM2 — у черкаській школі Кунченка, з канонічною монографією 2002 р. і попередніми результатами ще з 1990-х. Обидві традиції розв'язують ту саму задачу і отримують той самий результат, не знаючи одна про одну.

Це робить пару PMM2 \leftrightarrow SLS винятково привабливою точкою для побудови формального мосту між школою Кунченка і сучасною світовою статистикою. Концептуальна паралель є; емпіричне порівняння в [25] вже зроблено; систематичне теоретичне зведення — наступний природний крок (див. § 11.2). Перевага PMM перед SLS, яку потенційно можна формально довести, — у здатності до масштабування: тоді як SLS стандартно обмежений другим порядком (можливі узагальнення на третій порядок існують у літературі, але не отримали систематичного розвитку), PMM природно поширюється на $S = 3, 4, \dots$ через перфорацію кумулянтного опису і вибір базисних функцій. Це дає школі Кунченка теоретичний резерв ефективності, яким SLS не володіє.

7.6. Семіпараметрична позиція школи

Зведення всіх перерахованих напрямків в єдину карту виявляє унікальну позицію школи Кунченка серед методів статистичної обробки [4, рис. 1.4]. Класична схема ділить ці методи на три категорії:

- Параметричні методи (методи правдоподібності, баєсові процедури) — потребують повної апіорної інформації про закон розподілу; забезпечують оптимальні оцінки за умови виконання припущень; критично чутливі до неправильної специфікації моделі.
- Непараметричні методи (тести Колмогорова-Смірнова, Манна-Уїтні; ранг-методи; CUSUM, GRSh у непараметричній версії) — не потребують апіорної інформації про розподіл; стійкі до відхилень від моделі; ефективність часто далека від оптимальних значень.
- Семіпараметричні методи (стохастичні поліноми Кунченка + моментно-кумулянтний опис) — використовують обмежений обсяг апіорної інформації у вигляді послідовності моментів або кумулянтів; забезпечують компроміс між обсягом необхідної інформації, обчислювальною складністю і точністю; підтримують самонавчання й адаптивність.

Саме семіпараметрична позиція робить апарат Кунченка концептуально цінним для сучасних задач, де повної апіорної інформації немає, але повністю ігнорувати відомості про вищі моменти теж було б марнотратно. Це позиціонування школи, чітко зафіксоване в [4], повністю узгоджується з траєкторією робастно-семіпараметричної революції в сучасній статистиці (квазі-правдоподібність, GMM, М-оцінювачі, SLS) — однак сама школа цей зв'язок поки систематично не використовує для свого міжнародного позиціонування.

8. Випадок 2026: повторне відкриття вихідної задачі

У 2026 р. в українському науково-технічному журналі «Вимірювальна та обчислювальна техніка в технологічних процесах» (ВОТТП, № 1, с. 47–60) опубліковано статтю М. Гарячого та С. Щербініна (Науковий центр Повітряних Сил Харківського національного університету Повітряних Сил імені Івана Кожедуба) під назвою «Метод формування стохастичних сигналів із використанням рядів Вольтера» [6]. Стаття концентровано демонструє стан, у якому опинилась прикладна українська радіотехнічна школа щодо концептуального інструментарію черкаської наукової школи Кунченка через 50 років після її фундаторської кандидатської дисертації. Розгляд цієї статті важливий не для критики авторів — її автори представляють серйозний оборонний радіотехнічний центр і працюють над цілком реальною задачею — а як симптоматичний приклад ширшої тенденції, наслідки якої ми обговорюємо в § 11.

8.1. Зміст статті 2026 р.

Гарячий і Щербінін розв'язують задачу формування і обробки стохастичних сигналів для інформаційно-керуючих систем в умовах нелінійних спотворень, ефектів пам'яті каналу і обмеженого частотного ресурсу. Класичні лінійні методи фільтрації, як зазначають автори, не можуть компенсувати нелінійні спотворення і ефекти пам'яті, тому пропонується перейти до апарату рядів Вольтера 2-го порядку з адаптивним налаштуванням параметрів ядра.

Дискретна модель Вольтера, що використовується в статті, має вигляд:

$$y[n] = h_0 + \sum_{i=0}^{M_1-1} h_1[i] x[n-i] + \sum_{i=0}^{M_2-1} \sum_{j=0}^{M_2-1} h_2[i, j] x[n-i] x[n-j],$$

де $h_1[i]$, $h_2[i, j]$ — коефіцієнти ядер, M_1 , M_2 — глибини пам'яті відповідних ядер. Адаптація коефіцієнтів виконується за критерієм MMSE — мінімуму середньоквадратичної помилки:

$$MMSE = \min_{\{h_1, h_2\}} E \left[(y[n] - \hat{y}[n])^2 \right].$$

На кожному кроці адаптації обчислюється локальна похибка, і ваги ядер оновлюються через систему нормальних рівнянь $C_x \cdot \vec{h} = \vec{r}_{yx}$, де C_x — коваріаційна матриця входу, \vec{r}_{yx} — крос-кореляційний вектор.

Чисельне моделювання, виконане авторами, дає цікавий результат. Для структурованих сигналів (OFDM, 64 піднесучі, QAM-16, частота дискретизації 960 кГц), які мають виражену гармонійну структуру, метод Вольтера 2-го порядку забезпечує зменшення ефективної ширини спектра на 1.9–8.6% і відповідне зростання спектральної ефективності на 1.9–5%. Однак для широкосмугових стохастичних (шумоподібних) сигналів той самий метод дає збільшення ефективної ширини спектра приблизно на 15%, з відповідним падінням спектральної ефективності на ~13% [6, табл. 1]. Автори чесно фіксують це обмеження і формулюють висновок: метод Вольтера не є універсальним, і для його стабільної роботи на сигналах з різною статистикою потрібно «декорелювання та зменшення спектральної надмірності».

8.2. Концептуальна реконструкція

Не входячи в технічні деталі, концептуальний зміст статті [6] 2026 р. можна реконструювати в чотири пункти.

Перше. Постановка задачі — Вольтера-обробка стохастичного сигналу з адаптацією параметрів ядра за статистичними характеристиками входу — формально перегукується з типом задачі кандидатської Кунченка 1972/1973 р., де ряди Вольтера застосовувалися для знаходження оцінок невідомих параметрів випадкових процесів. Через 50 років українські радіотехнічні дослідники незалежно повертаються до близької концептуальної точки: нелінійний функціонал від випадкового процесу використовується як інструмент оцінювання або адаптації.

Друге. Метод адаптації — нормальні рівняння $C_x \cdot \vec{h} = \vec{r}_{yx}$ — має споріднену лінійно-алгебраїчну форму з рівняннями для коефіцієнтів поліноміальних оцінювачів, але оптимізує інший об'єкт. У статті 2026 р. це MMSE-регресія для ядра Вольтера-фільтра: параметрами є h_1, h_2 , а критерієм є похибка виходу моделі. У зрілому апараті Кунченка параметром є характеристика процесу або розподілу, а матриця центрованих корелянтів входить у моментну процедуру оцінювання. Саме ця відмінність не дозволяє ототожнювати VOTTP-підхід із ММПл, але робить його природною точкою для такого узагальнення.

Третє. Виявлене авторами обмеження — 13% спектральна деградація на шумоподібних сигналах — можна інтерпретувати як симптом недостатнього узгодження ядра з моментною структурою сигналу. Метод оптимізує ядра за L2-критерієм, який працює через коваріаційну проєкцію і не використовує прямо асиметрію γ_3 , ексцес γ_4 та інші характеристики вищих порядків. Апарат Кунченка підказує іншу можливу траєкторію: будувати адаптацію не лише за коваріаціями, а й за матрицею центрованих корелянтів базисних функцій. За відповідних моментних умов і невиродженості цієї матриці така процедура може дати редукцію дисперсії оцінок у тих класах негаусівських розподілів, де $g_2 < 1$.

Четверте. Список літератури статті містить 20 посилань, переважно класичних: Rugh 1981 [43], Stenger і Rabenstein, Favier, Orcioni, Gibiino, Zhu, Chang, Gariachy і Shcherbinin (їхня попередня робота 2025), Kapustii, Karhunen-Loève transform, Wheeler і Holder, Sosulin, Kharkevich, Pugachov. Жодного посилання на школу Кунченка немає. Жодної згадки про монографію Shaker 2002, жодної згадки про доповідь IEEE ISIT 1997. Українські автори в українському радіотехнічному журналі цитують класичну літературу, але не Кунченка 2002 р. з Aachen — попри те, що Кунченко був присутнім у IEEE-літературі вже з 1997 р. Однак вони пропускають не тільки школу Кунченка, але й її західний аналог — традицію SLS (Second-order Least Squares), яка з 2003 р. систематично розвивається в західній економетриці

й біостатистиці саме для задач, концептуально близьких до тієї, що розв’язується в [6] (див. § 7.5). Це підкреслює системний характер інфраструктурного розриву: між апаратом, що реально потрібен для розв’язання поставленої задачі, і поточним інструментарієм українських прикладних радіотехнічних дослідників лежить розрив, який не закривається не тільки локальною (черкаською) школою, але й її глобальним західним аналогом.

8.3. Чому це симптом, а не докір

Підкреслю: ситуація не є виною авторів. Гарячий і Щербінін представляють харківський радіофізичний центр — той самий, у спеціалізованій вченій раді якого Кунченко захищав у 1988 р. свою докторську дисертацію. Між цими двома точками — Харків 1988 і Харків 2026 — лежать десятиліття, упродовж яких канон школи був недостатньо вписаний у мейнстрімну українську радіотехнічну освіту. Це структурна, а не персональна проблема.

Симптом полягає у такому. Школа Кунченка, попри 50-річну історію, шість монографій, багатопоколінну дисертаційну структуру (§ 5), вихід на міжнародні журнали (§ 6) і присутність в IEEE-літературі починаючи з 1997 р. [12a], залишається локально невидимою у власному прикладному середовищі. Українські радіотехнічні дослідники, працюючи над задачами, для яких апарат школи буквально був створений, не знають про його існування. Це не може бути списане на «недостатню рекламу» — школа дала Shaker Verlag 2002, IET Signal Processing 2017, arXiv 2025 р., публічний R-пакет EstemPMM на CRAN. Проблема глибша: між апаратом школи і його прикладними споживачами в Україні існує інфраструктурний розрив, наслідки якого ми обговорюємо в § 11.

Стаття Гарячого/Щербініна 2026 р. — найпряміша діагностична точка цього розриву. І саме тому вона стає природною мотивацією для нашої меморіальної статті: не для того, щоб вказати на недогляд авторів, а для того, щоб через демонстрацію формального мосту між їхньою задачею і апаратом школи закрити цей розрив бодай на одну точку.

Цей міст ми будуємо в § 9.

9. Математичний міст: модель Вольтера як стохастичний поліном і різниця критеріїв оцінювання

Цей розділ є методологічним ядром статті. Його мета — не лише провести історичну паралель між рядами Вольтера і стохастичними поліномами Кунченка, а формально показати, що клас скінченних Вольтера-моделей природно вкладається в клас узагальнених стохастичних поліномів на векторному аргументі. Це вкладення є твердженням про базис і форму моделі, а не твердженням про тотожність методів. Після цього можна чітко розділити два критерії: MMSE/L2 як фіксовану коваріаційну проекцію для адаптації ядра і ММПл як параметрично залежну моментну процедуру оцінювання параметра процесу або розподілу.

9.1. Твердження про вкладення Вольтера-моделі

Твердження 1 (Вольтера-модель як узагальнений стохастичний поліном). Нехай спостерігається дискретний процес $x[n]$, для якого існують моменти порядку, достатнього для побудови всіх добутків до степеня N . Нехай також задано скінченну пам’ять M і вектор спостережень

$$\vec{x}_n = (x[n], x[n-1], \dots, x[n-M+1])^T.$$

Тоді будь-яка скінченна модель Вольтера степеня N з пам’яттю M може бути записана як узагальнений стохастичний поліном Кунченка на векторному аргументі \vec{x}_n з базисом мономіальних добутків

$$\{\varphi_k\} = \{x[n - i_1]x[n - i_2] \cdots x[n - i_p] : p = 1, \dots, N, 0 \leq i_1 \leq \dots \leq i_p \leq M - 1\}.$$

Кількість базисних функцій дорівнює

$$S = \sum_{p=1}^N \binom{M+p-1}{p}.$$

Для випадку $N = 2$ маємо $S = M + M(M+1)/2$, якщо враховується симетрія квадратичного ядра.

Доведення є прямим переписуванням Вольтера-розкладу як лінійної комбінації базисних функцій від вектора \vec{x}_n . Для другого порядку дискретна модель має вигляд

$$y[n] = h_0 + \sum_{i=0}^{M_1-1} h_1[i]x[n-i] + \sum_{i=0}^{M_2-1} \sum_{j=0}^{M_2-1} h_2[i,j]x[n-i]x[n-j].$$

Після введення $M = \max(M_1, M_2)$ вона переписується як

$$y[n] = h_0 + \sum_{i=0}^{M-1} h_1[i]\varphi_1^{(i)}(\vec{x}_n) + \sum_{i,j=0}^{M-1} h_2[i,j]\varphi_2^{(i,j)}(\vec{x}_n),$$

де $\varphi_1^{(i)}(\vec{x}_n) = x[n-i]$, а $\varphi_2^{(i,j)}(\vec{x}_n) = x[n-i]x[n-j]$. Отже, на рівні базисного представлення Вольтера-модель є окремим випадком узагальненого стохастичного поліному з мономіальним базисом і векторним аргументом.

9.2. Різниця між MMSE/L2 і ММПл-критерієм

Твердження 2 (критеріальна відмінність). MMSE-адаптація Вольтера-ядра і ММПл-оцінювання використовують подібну лінійно-алгебраїчну форму нормальних рівнянь, але оптимізують різні статистичні об'єкти.

У MMSE-формулюванні коефіцієнти ядра знаходяться з задачі

$$\min_h E\{(y[n] - \hat{y}[n])^2\},$$

що приводить до системи

$$\mathbf{C}_x \vec{h} = \vec{r}_{yx},$$

де \mathbf{C}_x є коваріаційною матрицею спостережуваних базисних функцій, а \vec{r}_{yx} — крос-кореляційним вектором. Це L2-проекція на фіксований базис.

У ММПл-формулюванні оптимальні коефіцієнти визначаються через параметрично залежну матрицю центрованих корелянтів

$$\mathbf{F}_S(\theta) \vec{h}^* = \vec{b}(\theta),$$

де елементи $\mathbf{F}_S(\theta)$ побудовані з моментів базисних функцій, а вектор $\vec{b}(\theta)$ пов'язаний з похідними моментних характеристик за параметром, який оцінюється. Тому ММПл не є

просто альтернативним способом розв'язати ту саму least-squares задачу: він змінює сам критерій, переводячи задачу з фіксованої L2-проекції у параметрично адаптоване моментне оцінювання.

Для оцінювання середнього $\theta = \mu$ у класах розподілів, для яких виконуються стандартні моментні умови та умови регулярності ММПл, асимптотична дисперсія оцінки другого степеня може бути записана через коефіцієнт варіаційної редукції

$$\sigma_{\mu, \text{PMM2}}^2 = \frac{c_2}{N} g_2, \quad g_2 = 1 - \frac{\gamma_3^2}{2 + \gamma_4}.$$

Цю формулу слід читати умовно: твердження про виграш ММПл є коректним для тих негаусівських класів, де матриця корелянтів не вироджена, потрібні моменти існують, а $g_2 < 1$. У такій формі результат є твердженням про клас оцінювачів та їхню асимптотичну ефективність, а не універсальною декларацією для будь-якого негаусівського розподілу без умов.

9.3. Наслідок для задачі адаптації Вольтера-ядра

Розглянута у статті [6] задача має саме такий методологічний зміст. Для структурованих сигналів типу OFDM MMSE-адаптація ядра Вольтера працює задовільно, оскільки другий порядок компенсує частину перехресних гармонічних взаємодій. Для шумоподібних широко-смугових сигналів той самий L2-критерій може погіршувати спектральну ефективність, бо не використовує моментно-кумулянтну структуру сигналу.

Математична можливість, яку відкриває апарат ММПл, полягає в тому, щоб адаптувати ядро Вольтера не лише за коваріаційною матрицею входу, а за параметричною матрицею центрованих корелянтів базисних функцій, оціненою для відповідного класу негаусівського процесу. Гіпотеза, яку треба перевірити чисельно, така: для сигналів з істотно ненульовими моментами вищих порядків ММПл-адаптація Вольтера-ядра може зменшувати дисперсію оцінок порівняно з MMSE/L2-адаптацією, а отже потенційно усувати спектральну деградацію, зафіксовану в [6].

Це не слід подавати як завершений емпіричний результат: у поточній статті побудовано формальний міст і методологічну гіпотезу. Її підтвердження вимагає Monte Carlo порівняння на тих самих типах сигналів, що використовувались у [6]: OFDM, фільтрований білий шум, гібридний гармонічно-шумовий сигнал, різні рівні нелінійності та пам'яті каналу.

9.4. Методологічний висновок

Звідси випливає обережний, але продуктивний висновок: апарат школи Кунченка може бути перенесений на Вольтера-моделі лише після явної побудови відповідного базису, матриці центрованих корелянтів, моментно-кумулянтних характеристик, перевірки невиродженості, порівняння дисперсій і валідації на benchmark-сценаріях. Саме така постановка зміщує центр ваги статті з історичного нагадування на формалізацію класу оцінювачів, критеріїв і перевірюваних умов їхньої ефективності.

10. Дослідницька програма: від історичного мосту до перевірюваних моделей

Формальний міст, побудований у § 9, переводить історичний огляд у робочу програму. Її логіка проста: спочатку треба перевірити, чи дає заміна критерію реальний виграш на тих самих сигналах, де класична Вольтера-адаптація показала обмеження; далі — розширити базис, щоб описувати перехід між структурованими й шумоподібними сигналами; нарешті — поєднати оцінювальну і детекторну гілки школи в задачі виявлення зміни режиму. Нижче

ці кроки подано як послідовність перевірюваних моделей, а не як декларацію готових результатів.

10.1. ММПл-адаптація ядра Вольтера як моментне узагальнення MMSE-критерію

Найближча задача — пряма експериментальна верифікація тези § 9.3. Робоча гіпотеза формулюється обережно: заміна L2-критерію в адаптації ядра Вольтера 2-го порядку на ММПл-критерій з оптимізованими за моментами вищих порядків коефіцієнтами може усунути спектральну деградацію на шумоподібних сигналах у тих класах процесів, де виконуються моментні умови ММПл і спостерігається варіаційна редукція.

Експериментальний дизайн відтворює умови статті [6]: OFDM (64 піднесучі, QAM-16, 960 кГц), фільтрований білий шум (LPF з нормованою частотою зрізу 0.4), гібридний сигнал (гармонічний + шум), при різних рівнях нелінійності каналу і ефектах пам'яті. Порівнюються два варіанти адаптації: базові MMSE-нормальні рівняння і моментне узагальнення, у якому система ММПл-рівнянь $F_S(\vec{\theta}) \cdot \vec{h}^* = \vec{b}(\vec{\theta})$ будується з оцінюванням γ_3, γ_4 безпосередньо з вибірки. Метрики порівняння: ефективна ширина спектра, спектральна ефективність, дисперсія оцінок ядра.

Реалізація — на базі R-пакета EstemPMM [33] з розширенням на векторнозначний аргумент і Volterra-структуру базису. Орієнтовний час підготовки експерименту і статті — 2–3 місяці після завершення цієї оглядової роботи. Цільовий журнал — IET Signal Processing або Circuits, Systems, and Signal Processing, де школа вже має вхідну точку через [27, 35]. Альтернатива — пряма публікація в ВОТТП як прямий діалог зі статтею Гарячого і Щербініна.

10.2. РАТР-параметризація ядра

Друга задача виходить з обмеження статті [6], сформульованого самими авторами: метод Вольтера працює по-різному для структурованих сигналів (OFDM) і шумоподібних. Тому РАТР-параметризація ядра розглядається тут як неперервний контроль переходу між структурованістю і шумоподібністю. Поточна школа Кунченка пропонує дискретне розрізнення через перфорацію кумулянтного опису — асиметричні, ексцесні, асиметрично-ексцесні класи [4]. Це дискретний вибір, що не відображає неперервної природи реальних сигналів, які можуть мати проміжну ступінь структурованості.

Альтернативний підхід — введення параметрично адаптивного перехідного поліному (РАТР, Parametrically-Adaptive Transition Polynomial). Це гіпотетичне узагальнення базисної структури стохастичного поліному, в якому замість дискретного вибору з кількох класів («степеневий», «тригонометричний», «фрактальний») використовується неперервний параметр $\alpha \in [0, 1]$. Цей параметр визначає тип базисних функцій плавно: у граничному випадку $\alpha = 0$ базис складається з фрактальних функцій вигляду $|\xi|^{1/i}$, які краще описують шумоподібні сигнали з важкими хвостами; у випадку $\alpha = 1$ — зі стандартних степеневих ξ^i , оптимальних для структурованих сигналів типу OFDM; проміжні значення α дають перехідні базиси, що адаптуються до сигналів з частковою структурою. Параметр α оптимізується автоматично — за крос-валідацією на калібрувальній вибірці.

Концептуально це розширення апарату школи до неперервної параметризації базису. Воно не суперечить класичному формулюванню Кунченка, а доповнює його: дискретні класи перфорції стають частковими випадками неперервного РАТР-простору. Технічно — потребує переформулювання матриці центрованих корелянтів F_S як функції двох аргументів: оцінюваного параметра $\vec{\theta}$ і базисного параметра α . Реалізація і чисельна верифікація — окрема стаття на 4–6 місяців. Цільові журнали — Signal Processing (Elsevier) або IEEE Transactions on Signal Processing, де неперервна параметризація базису як інструмент адаптивної обробки знайде природну аудиторію.

10.3. GSA-CUSUM детектор замість евристичного індикатора нестабільності

Третя задача — заміна евристичного індикатора нестабільності $K(t)$ зі статті [6] на формальний поліноміальний CUSUM-детектор зміни розподілу. Для цієї постановки вже існує близький внутрішній прецедент школи — напівпараметричне оцінювання моменту розладнання параметрів негаусівських послідовностей методом максимізації полінома [28, 28a]. Тут ми використовуємо умовну робочу аббревіатуру GSA (Generalized Stochastic Approximation, узагальнена стохастична апроксимація) для тієї гілки апарату Кунченка, що базується на розкладі логарифма відношення правдоподібності в стохастичний ряд з оптимізацією коефіцієнтів за моментними критеріями якості формування вирішних правил [12, 12a, 13]. Ця аббревіатура у школі систематично не вживається — у внутрішній термінології ця гілка описується розгорнуто (як «розклад логарифма відношення правдоподібності у вигляді стохастичних рядів. . . » [4]) — однак у міжнародному контексті стислий ярлик зручний, і ми його приймаємо як технічний термін цієї статті.

Формалізм поліноміального CUSUM-детектора (CUSUM, Cumulative Sum — кумулятивна сума, класична статистика виявлення зміни моменту розладнання):

$$T_n = \sum_{k=1}^n \Lambda_S^{(\text{poly})}(x_k), \quad \tau_{\text{detect}} = \min\{n : T_n > h\},$$

де $\Lambda_S^{(\text{poly})}$ — поліноміальна апроксимація логарифма відношення правдоподібності, побудована за стохастичним рядом з оптимальними за моментними критеріями коефіцієнтами; поріг h обирається з нерівності Чебишева або Височанського-Петуніна для забезпечення контрольованої FAR (False Alarm Rate, ймовірність хибної тривоги). Це дає статистично обґрунтований детектор зміни розподілу замість евристичного $K(t)$, з гарантією $\text{FAR} \leq \varepsilon$ і обчислювальною складністю порядку $O(N \cdot S^2)$.

Технічно — це інтеграція двох гілок школи: розкладу логарифма відношення правдоподібності в стохастичний ряд Кунченка (первинне джерело ISIT 1997 [12a]) і моментно-кумулятивного оцінювача параметрів (докторський апарат [4]). Експериментальна верифікація на реальних радіотехнічних сигналах з зміною режиму. Орієнтовний термін — 6–8 місяців. Цільові журнали — Sequential Analysis або Journal of Statistical Planning and Inference; альтернатива — IEEE Transactions on Information Theory як журнал з традицією публікацій з зміни точки.

10.4. Послідовність і взаємодоповнюваність

Три задачі утворюють природну послідовність: § 10.1 — заміна критерію без зміни структури Вольтера-моделі; § 10.2 — розширення базису з дискретного на неперервний; § 10.3 — інтеграція оцінювальної та детекторної гілок школи. У такому вигляді дослідницька програма не завершує меморіальну статтю, а відкриває з неї наступний цикл робіт: від історично вмотивованої реконструкції до чисельно перевірених моделей і відкритого benchmark-порівняння.

11. Відкриті методологічні та інфраструктурні проблеми

Поряд з активною дослідницькою програмою § 10, стан школи на 2026 р. вимагає назвати кілька відкритих проблем. Вони не знецінюють уже зроблене; навпаки, саме зрілість апарату дозволяє сформулювати, чого йому бракує для ширшої наукової видимості та відтворюваного порівняння з суміжними підходами.

11.1. Інфраструктурний розрив із прикладною українською радіотехнікою

Найвидиміша і найбільшніша прогалина — те, що стаття [6] зробила прозорим. Між апаратом школи і його природними прикладними споживачами в Україні існує розрив, який не

закривається ні монографіями, ні міжнародними публікаціями. Виходи школи в IEEE ISIT 1997 [12a], IET Signal Processing 2017 [27] і Circuits, Systems, and Signal Processing 2017 [35] не сягнули харківської радіотехнічної аудиторії; англomовний канон Shaker 2002 [9] не сягнув ні викладацьких корпусів, ні кафедральних бібліотек. Українські оборонні радіотехнічні центри в 2026 р. цитують класичну літературу, але не Кунченка 2002 р.

Зачинити цей розрив — задача не суто наукова, а інфраструктурна. Вона вимагає українських оглядових публікацій (включно з цією), українських навчальних посібників на основі апарату школи, інтеграції ММПл у курси статистичної радіотехніки в українських ВНЗ, прямих діалогових публікацій у журналах, де працюють прикладні дослідники (ВОТТП, Радіоелектронні і комп'ютерні системи). Без цього кроку міжнародна видимість школи буде далі рости, а локальна — стагнувати.

11.2. Формальні мости до GMM, M-оцінювачів, L-моментів і SLS

Як зазначено в § 7, концептуальна спорідненість між апаратом Кунченка і паралельними західними традиціями (GMM Hansen, M-оцінювачі Хубера, L-моменти Хосейна, SLS Wang) очевидна, але формальних мостів між цими школами в літературі здебільшого немає. ММПл можна інтерпретувати як специфічну форму GMM з заміною Hansen-вагової матриці на $F_S(\vec{\theta})$, але цей зв'язок поки не оформлений у математично строгому вигляді. Аналогічно з L-моментами — концептуально близький апарат, але без формального містка.

Окремої уваги заслуговує співставлення PMM2 ↔ SLS. На відміну від мостів до GMM та L-моментів, які залишаються чисто концептуальними, тут емпіричний міст уже частково побудований: робота [25] прямо порівнює ефективність обох методів і демонструє їхню практичну еквівалентність на нелінійних регресійних задачах з χ^2 -помилками. Однак повноформатне теоретичне зведення PMM2 і SLS у єдину формальну рамку — окрема публікація, яка в літературі поки не з'явилася. Природна постановка такої роботи: показати, що SLS — це частковий випадок узагальненого PMM з ваговою матрицею певної структури, а оптимальні коефіцієнти PMM при S=2 є альтернативною параметризацією тієї ж сім'ї оцінювачів. Якщо це теоретичне зведення вдасться побудувати, школа Кунченка отримує природну точку входу в стандартну західну літературу з нелінійної регресії — журнали рівня *Annals of the Institute of Statistical Mathematics* (де SLS публікується традиційно), *Journal of Statistical Planning and Inference*, *Econometric Theory*.

Будь-яка з цих формалізацій — самостійна публікація в журналі рівня *Annals of Statistics*, *Journal of the American Statistical Association*, *Biometrika*, де школа Кунченка поки не присутня. Це найвища планка міжнародного позиціонування, яка реальна для школи лише через побудову таких мостів.

11.3. Відсутність систематичного benchmark-датасету

Усі публікації школи 2006–2026 рр. використовують власні згенеровані датасети — Monte Carlo з конкретно обраними розподілами інновацій, синтетичні OFDM з конкретно обраними нелінійностями, конкретні моделі ARIMA з конкретними інноваціями. Це робить порівняння результатів між статтями школи скрутним і унеможливорює пряме зіставлення з зовнішніми оцінювачами. Школа не має publicly available benchmark dataset на зразок UCI ML Repository або PhysioNet, на якому будь-який зовнішній дослідник міг би оцінити ММПл проти альтернатив.

Створення такого датасету — реалістична задача на 9–12 місяців: добірка 8–12 реалістичних радіотехнічних, метрологічних і фінансових сценаріїв, з добре документованою генерацією, відкритою публікацією через Zenodo або OSF, і набором базових скриптів для відтворення

на R/Python. Це інфраструктурна робота, без якої школа залишатиметься замкненою на власну спільноту.

11.4. PMM + Deep Learning гібриди

З 2018 р. в глобальній статистиці й обробці сигналів стрімко розвивається напрямок, що поєднує класичні семіпараметричні методи з нейромережевими архітектурами — neural ODEs з статистичною регуляризацією, deep state-space моделі, neural change-point detection. Школа Кунченка в цьому напрямку поки майже не присутня. Між тим апарат стохастичних поліномів природно вписується в цей контекст: коефіцієнти ММПл можуть бути параметризовані як виходи невеликих нейромереж, що навчаються спільно з основним моделем, а матриця F_S — використовуватись як inductive bias для регуляризації втрат.

Це широкий і недосліджений простір. Перші роботи в цьому напрямку могли б з'явитись на стику EstemPMM з PyTorch/JAX через створення диференційовних модулів ММПл.

12. Висновки і присвята

Школа Юрія Петровича Кунченка пройшла шлях від конкретної радіофізичної задачі до зрілого апарату семіпараметричного негаусівського оцінювання. У кандидатській дисертації 1972/1973 р. ряди Вольтера були застосовані до знаходження оцінок невідомих параметрів випадкових процесів. У монографіях 1987–2006 рр. ця ідея перетворилася на стохастичні поліноми, метод максимізації поліному, простір з порідним елементом і моментні критерії перевірки гіпотез. У роботах учнів і послідовників 2006–2026 рр. вона продовжилася в регресійному оцінюванні, сигнально-детекторних задачах, метрології, обробці біомедичних сигналів і програмній реалізації EstemPMM.

Головний висновок цієї статті полягає в тому, що історія школи не є лише історією спадкоємності. Вона є траєкторією статистичного методу. Випадок 2026 р. з Вольтера-обробкою стохастичних сигналів показує, що вихідний тип постановки Кунченка повертається в сучасну прикладну радіотехніку: нелінійний функціонал від випадкового процесу знову використовується для оцінювальної або адаптивної процедури. Формальний міст, побудований у § 9, пояснює, як скінченна Вольтера-модель вкладається в клас узагальнених стохастичних поліномів, але не ототожнює MMSE-адаптацію з ММПл. Саме розходження між цими критеріями і створює дослідницьку можливість: замінити або доповнити фіксований L2-критерій параметрично залежним моментним критерієм і перевірити, чи дає це вигравш на задачах типу [6].

Цей висновок не слід читати як готову обіцянку універсального вигравшу. Коректна постановка потребує перевірки моментних умов, невиродженості матриці центрованих корелянтів і чисельного порівняння на benchmark-сценаріях. Саме тому дослідницька програма § 10 є необхідним продовженням статті: вона перетворює пам'ять про школу на роботу з її апаратом у сучасному методологічному полі.

Текст присвячено пам'яті Юрія Петровича Кунченка до 87-ї річниці його народження. Його наукова спадщина важлива не лише тим, що створила школу, монографії та покоління учнів. Вона залишила спосіб бачити в прикладній задачі математичний об'єкт, а в математичному об'єкті — майбутню прикладну задачу. Саме цей подвійний погляд робить апарат стохастичних поліномів живим і сьогодні.

Список літератури

[1] Кунченко Ю.П. Застосування рядів Вольтера для знаходження оцінок невідомих параметрів випадкових процесів: дис. ... канд. фіз.-мат. наук: 01.04.03.

Томськ: Томський державний університет, 1972/1973. 164 с. Шифр зберігання РДБ: OD Дк 73-1/1227. URL: <https://search.rsl.ru/ru/record/01009787980>; автореферат: <https://search.rsl.ru/ru/record/01007428279>.

[2] Кунченко Ю.П., Лега Ю.Г. Оцінка параметрів випадкових величин методом максимізації поліному. Київ: Наукова думка, 1991/1992.

[3] Кунченко Ю.П. Поліноми наближення у просторі з породжувальним елементом. Київ: Наукова думка, 2005. (україномовна версія)

[3a] Кунченко Ю.П. Полиномы приближения в пространстве с порождающим элементом. К.: Наукова думка, 2003. 243 с. (оригінальне російськомовне видання)

[4] Заболотній С.В. Інформаційна технологія ймовірного діагностування розладнання параметрів негаусових послідовностей: дис. ... д-ра техн. наук: 05.13.06. Львів: Українська академія друкарства, 2015.

[5] Палагін В.В. Математичні моделі, методи та засоби виявлення і розрізнення сигналів на фоні негаусових завад: дис. ... д-ра техн. наук: 01.05.02. Черкаси: ЧДТУ, 2013.

[6] Горячий М., Щербінін С. Метод формування стохастичних сигналів із використанням рядів Вольтера // Вимірювальна та обчислювальна техніка в технологічних процесах. 2026. № 1. С. 47–60.

[7] Меморіальна стаття про Ю.П. Кунченка. Сайт кафедри радіотехніки ЧДТУ. URL: <https://rtrs.chdtu.edu.ua/history-of-the-department/>

[8] Кунченко Ю.П. Нелінійна оцінка параметрів негаусівських радіофізичних сигналів. Київ: Вища школа, 1987. 191 с.

[9] Kunchenko Y.P. Polynomial Parameter Estimations of Close to Gaussian Random Variables. Aachen: Shaker Verlag, 2002. 396 p.

[10] Кунченко Ю.П., Заболотній С.В. Поліноміальні оцінки параметрів близьких до гаусових випадкових величин. Частина 1, 2. Черкаси: ЧІТІ, 2001.

[10a] Zabolotnii S.W., Martynenko S.S., Salya S.V. Method of verification of hypothesis about mean value on a basis of expansion in a space with generating element // Radioelectronics and Communications Systems. 2018. Vol. 61, No. 5. P. 222–229. DOI: <https://doi.org/10.3103/S0735272718050060>.

[11] Кунченко Ю.П. Стохастические полиномы. К.: Наукова думка, 2006. 275 с.

[12] Кунченко Ю.П., Палагін В.В. Побудова моментного критерію якості типу Неймана-Пірсона для перевірки простих статистичних гіпотез // Вісник Інженерної академії України. 2005. № 1. С. 26–30.

[12a] Kunchenko Y. A moment performance criteria of a decision-making for testing simple statistical hypothesis // Proc. IEEE International Symposium on Information Theory (ISIT), Ulm, Germany, July 1997. P. 407. DOI: <https://doi.org/10.1109/ISIT.1997.613344>.

[13] Кунченко Ю.П., Палагін В.В. Перевірка статистичних гіпотез при використанні поліноміальних вирішних правил, оптимальних за моментним критерієм суми асимптотичних ймовірностей помилок // Радіоелектроніка та інформатика. 2006. № 3 (34). С. 4–11.

[14] Палагін В.В. Алгоритми виявлення сигналів на фоні негаусівських завад за критерієм асимптотичної нормальності: дис. ... канд. техн. наук: 05.12.01. Черкаси: ЧДТУ, 1999.

[15] Заболотній С.В. Нелінійні алгоритми визначення параметрів негаусових випадкових послідовностей у каналах інформаційно-вимірювальних систем: дис. ... канд. техн. наук:

05.11.16. Черкаси: ЧДТУ, 2000.

[16] Ведерніков Д.А. Математичні моделі, методи та засоби оцінювання параметра постійного сигналу на фоні негаусових корельованих завад: дис. ... PhD. Черкаси: ЧДТУ, 2021.

[17] Смірнов Д.О. Математичні моделі, методи та засоби виявлення постійного сигналу на фоні негаусових корельованих завад: дис. ... PhD. Черкаси: ЧДТУ, 2025.

[18] Ткаченко О.М. Поліноміальні методи та засоби оцінювання параметрів регресії з використанням моделей негаусових помилок: дис. ... PhD. Черкаси: ЧДТУ, 2021.

[19] Chertov O., Slipets T. Kunchenko's Polynomials for Template Matching. arXiv:1107.2085, 2011.

[20] Chertov O., Slipets T. Epileptic seizures diagnose using Kunchenko polynomials template matching // Progress in Industrial Mathematics at ECMI 2012 / Eds. M. Fontes, M. Günther, N. Marheineke. Springer, Cham, 2014. P. 245–248. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-319-05365-3_33.

[21] Warsza Z.L., Zabolotnii S.W. A polynomial estimation of measurand parameters for samples of non-Gaussian symmetrically distributed data // AISC, vol. 550. Springer, Cham, 2017. P. 468–480. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-319-54042-9_45.

[22] Warsza Z.L., Zabolotnii S.W. Estimation of measurand parameters for data from asymmetric distributions by polynomial maximization method // AISC, vol. 743. Springer, 2018. P. 746–757. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-319-77179-3_74.

[23] Zabolotnii S., Warsza Z.L., Tkachenko O. Polynomial Estimation of Linear Regression Parameters for the Asymmetric PDF of Errors // AISC, vol. 743. Springer, 2018. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-319-77179-3_75.

[24] Zabolotnii S., Warsza Z.L., Tkachenko O. Estimation of Linear Regression Parameters of Symmetric Non-Gaussian Errors by Polynomial Maximization Method // Advances in Intelligent Systems and Computing, vol. 920. Springer, 2019. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-030-13273-6_59.

[25] Zabolotnii S., Tkachenko O., Nowakowski W., Warsza Z.L. Application of the Polynomial Maximization Method for Estimating Nonlinear Regression Parameters with Non-gaussian Asymmetric Errors // Automation 2024: Advances in Automation, Robotics and Measurement Techniques. Springer LNNS, vol. 1219, 2025. P. 1–15. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-031-78266-4_30.

[26] Palahin V., Juhár J. Joint signal parameter estimation in non-Gaussian noise by the method of polynomial maximization // Journal of Electrical Engineering. 2016. Vol. 67, No. 3. P. 217–221. DOI: <https://doi.org/10.1515/jee-2016-0031>.

[27] Vokorokos L., Ivchenko A., Marchevský S., Palahina E., Palahin V. Parameters estimation of correlated non-Gaussian processes by the method of polynomial maximisation // IET Signal Processing. 2017. Vol. 11, No. 3. P. 313–319.

[28] Zabolotnii S.W., Warsza Z.L. Semi-parametric estimation of the change-point of parameters of non-Gaussian sequences by polynomial maximization method // AISC, vol. 440. Springer, Heidelberg, 2016. P. 903–919. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-319-29357-8_80.

[28a] Zabolotnii S.W., Warsza Z.L. Semi-parametric polynomial method for retrospective estimation of the change-point of parameters of non-Gaussian sequences // Advanced Mathematical and Computational Tools in Metrology and Testing X (AMCTM X) / Eds. F. Pavese et al. Series

on *Advances in Mathematics for Applied Sciences*, vol. 86. World Scientific, Singapore, 2015. P. 400–408.

[29] Матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції «Обробка сигналів і негаусівських процесів». Черкаси: ЧДТУ, 2019. 212 с.

[30] Zabolotnii S.V., Cherynoha A.V., Bondarenko Yu.Yu., Rud M.P. Polynomial parameter estimation of exponential power distribution data // *Visnyk NTUU KPI Seria - Radiotekhnika Radioaparaturbuduvannya*. 2018. Issue 75. P. 40–47. DOI: <https://doi.org/10.20535/radap.2018.75.40-47>.

[31] Zabolotnii S., Khotunov V., Cherynoha A., Tkachenko O. Estimating parameters of linear regression with an exponential power distribution of errors by using a polynomial maximization method // *Eastern-European Journal of Enterprise Technologies*. 2021. Vol. 1, No. 4(109). DOI: <https://doi.org/10.15587/1729-4061.2021.225525>.

[32] Zabolotnii S. Applying PMM to estimate ARIMA models with asymmetric non-Gaussian innovations. arXiv:2511.07059, 2025.

[33] Zabolotnii S. EstemPMM: Polynomial Maximization Method for Non-Gaussian Errors. R package, CRAN, 2025. URL: <https://cran.r-project.org/package=EstemPMM>

[33a] Заболотній С.В., Чепинога А.В., Салипа С.В. Спосіб генерації випадкових величин: декларац. патент України на корисну модель № 57092, МПК G06F7/58. Заявл. 16.07.2010; Опубл. 10.02.2011. Бюл. № 3.

[34] Palahin V., Palahina I., Filipov V., Leleko S., Ivchenko A. Modeling of joint signal detection and parameter estimation on background of Non-Gaussian noise // *Journal of Applied Mathematics and Computational Mechanics*. 2015. Vol. 14, No. 3. P. 87–94. DOI: <https://doi.org/10.17512/jamcm.2015.3.09>.

[35] Palahina E., Gamcová M., Gladišová I., Gamec J., Palahin V. Signal Detection in Correlated Non-Gaussian Noise Using Higher-Order Statistics // *Circuits, Systems, and Signal Processing*. 2017. Vol. 37, No. 4. P. 1704–1723. DOI: <https://doi.org/10.1007/s00034-017-0623-5>.

[36] Smirnov D., Palahina E., Palahin V. Mathematical Modeling of Signal Detection in Non-gaussian Correlated Noise // *Smart Technologies in Urban Engineering. STUE 2022. Lecture Notes in Networks and Systems*, vol. 536. Springer, 2023. P. 65–74. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-031-20141-7_7.

[37] Krasilnikov A., Beregun V. Cumulant Detector of Non-Gaussian Signals against Background of Non-Gaussian Interferences // *Radioelectronics and Communications Systems*. 2024. Vol. 67, No. 6. P. 317–330. DOI: <https://doi.org/10.3103/S0735272724060037>.

[38] Чертов О.Р., Тавров Д.Ю. Use Kunchenko Polynomials for the Analysis of the Statistical Data // *Eastern-European Journal of Enterprise Technologies*. 2010. Vol. 4, Issue 4(46). P. 70–75.

[39] Захищені дисертації за напрямком наукової школи професора Кунченка Ю.П. Сайт кафедри радіотехніки ЧДТУ. URL: <https://rtrs.chdtu.edu.ua/zahysty-dysertacijnyh-robot/>

[40] Заболотній С.В., Ткаченко О.М. Поліноміальні адаптивні процедури регресійного аналізу із використанням моделей негаусових помилок на основі статистик вищих порядків // Тези доповідей IV Міжнародної науково-практичної конференції «Обчислювальний інтелект (результати, проблеми, перспективи) — 2017» (ComInt-2017). Київ: КНУ ім. Т. Шевченка, 16–18 травня 2017 р. С. 113–114.

[41] Заболотній С.В., Ткаченко О.М. Застосування методу максимізації полінома для оцінювання параметрів однофакторної лінійної регресії при негаусовому розподілі помилок. Бібліографічний запис у переліку праць О.М. Ткаченка, ЧДТУ. URL:

<https://rtrs.chdtu.edu.ua/postgraduate-students-of-the-department/>

- [42] Збірка тез VIII Міжнародної науково-практичної конференції «Обробка сигналів і негауссівських процесів» (ОСНП-2021), присвяченої пам'яті професора Ю.П. Кунченка. Черкаси: ЧДТУ, 25–26 травня 2021 р.
- [43] Rugh W.J. *Nonlinear System Theory: The Volterra/Wiener Approach*. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1981.
- [44] Schetzen M. *The Volterra and Wiener Theories of Nonlinear Systems*. New York: Wiley, 1980.
- [45] Mathews V.J., Sicuranza G.L. *Polynomial Signal Processing*. New York: Wiley, 2000.
- [46] Mendel J.M. Tutorial on higher-order statistics (spectra) in signal processing and system theory: theoretical results and some applications // *Proceedings of the IEEE*. 1991. Vol. 79, No. 3. P. 278–305.
- [47] Nikias C.L., Petropulu A.P. *Higher-Order Spectra Analysis: A Nonlinear Signal Processing Framework*. Prentice Hall, 1993.
- [48] Giannakis G.B., Tsatsanis M.K. Signal detection and classification using matched filtering and higher order statistics // *IEEE Transactions on Acoustics, Speech, and Signal Processing*. 1990. Vol. 38, No. 7. P. 1284–1296.
- [49] Huber P.J. *Robust Statistics*. New York: Wiley, 1981.
- [50] Hansen L.P. Large sample properties of generalized method of moments estimators // *Econometrica*. 1982. Vol. 50, No. 4. P. 1029–1054.
- [51] Hosking J.R.M. L-moments: analysis and estimation of distributions using linear combinations of order statistics // *Journal of the Royal Statistical Society, Series B*. 1990. Vol. 52, No. 1. P. 105–124.
- [52] Wang L. Estimation of nonlinear Berkson-type measurement error models // *Statistica Sinica*. 2003. Vol. 13. P. 1201–1210.
- [53] Wang L., Leblanc A. Second-order nonlinear least squares estimation // *Annals of the Institute of Statistical Mathematics*. 2008. Vol. 60. P. 883–900. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10463-007-0139-z>.
- [54] Kim M., Ma Y. The efficiency of the second-order nonlinear least squares estimator and its extension // *Annals of the Institute of Statistical Mathematics*. 2012. Vol. 64. P. 751–764. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10463-011-0332-y>.
- [55] Gao L.L., Zhou J. New optimal design criteria for regression models with asymmetric errors // *Journal of Statistical Planning and Inference*. 2014. Vol. 149. P. 140–151. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jspi.2014.01.005>.
- [56] Salamh M., Wang L. Second-order least squares estimation in nonlinear time series models with ARCH errors // *Econometrics*. 2021. Vol. 9, No. 4. Article 41. DOI: <https://doi.org/10.3390/econometrics9040041>.
- [57] He L., Yue R.X., Du A. Optimal designs for comparing curves in regression models with asymmetric errors // *Journal of Statistical Planning and Inference*. 2024. Vol. 228. P. 46–58. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jspi.2023.06.005>.